KULTÚRA SLOVA

Populárnovedný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV

HLAVNÝ REDAKTOR
PhDr. Gejza Horák CSc.

VÝKONNÝ REDAKTOR
Ivan Masár

REDAKČNÁ RADA
E. Bajzíková, V. Betáková CSc., PhDr. G. Horák CSc., PhDr. J. Horecký DrSc., I. Masár, J. Matejčík CSc., PhDr. J. Oravec CSc., K. Palkovič, prof. PhDr. J. Ružička DrSc., J. Sabol, E. Smiešková, M. Urbančok

REDAKCIA
Bratislava, Klemensova 27

ROČNÍK 2 — 1968 — ČÍSLO 3

OBSAH

J. Horecký, Z teórie jazykovej kultúry 65

Hlasy o slove

A. Plávka, Ako sa prihovoriť . 68

●

Čítame Slovník slovenského jazyka 70

M. Majtán, Z vývinu názvov obcí na Slovensku 74

Š. Michalus, O istej módnej vlne 77

L. Dvonč, Pravopis a výslovnosť časti *-man* v slovách prevzatých z angličtiny . . . 79

Rozličnosti

Vyberte si zo synoným *len, iba.* J. Ružička 82

Za kultúru cestovania, ale i jazyka. J. Jacko 83

Alicám, Sidóniam, Zojám? P. Kušnír 84

Zprávy a posudky

Seminár o vyučovaní slohu pre učiteľov slovenčiny. M. Ivanová-Šalingová . . . 86

Čudné normovanie názvov priemyselných výrobkov. V. Uhlár 87

O jazykovej stránke prvého tohtoročného čísla Sveta socializmu. J. Skladaná 89

Úroveň kultúry slova v právnických publikáciách. Š. Sabol 90

Spytovali ste sa

Slúchadlo. J. Oravec 93

KULTÚRA SLOVA

ROČNÍK 2 — 1968 — ČÍSLO 3

Z teórie jazykovej kultúry

JÁN HORECKÝ

Základným kameňom jazykovej kultúry je ucelená teória spisovného jazyka. V tejto teórii treba predovšetkým vymedziť, čo je spisovný jazyk, aké má vlastnosti, aké sú jeho základné zložky. Ďalej v nej treba určiť kritériá spisovnosti, podľa ktorých možno posudzovať, či istý jazykový jav zodpovedá vlastnostiam, ktoré ho umožňujú organicky začleniť do spisovného jazyka. Tento základný kameň pre slovenčinu položili *Tézy o slovenčine* (pozri Kultúra slova 1, 1967, 33—40).

Netreba azda osobitne pripomínať, že niet teórie spisovného jazyka platnej rovnako pre všetky jazyky sveta, ale že pre každý spisovný jazyk treba budovať vlastnú teóriu, v ktorej sa berie do úvahy postavenie tohto jazyka medzi inými jazykmi, jeho kultúrna i spoločenská zaradenosť a funkcia.

Takúto teóriu nemožno budovať bez hlbokej znalosti daného jazyka, bez ustavičného poznávania jeho vlastností a jeho stavby do najmenších podrobností. Poznávanie vlastného jazyka i budovanie teórie svojho spisovného jazyka je prvoradou povinnosťou jazykovedcov.

Ale poznanie jazyka, ovládnutie jeho zákonitostí i bohatých výrazových možností je prvoradou povinnosťou každého člena národa, ktorý svoj spisovný jazyk používa na každodenné dorozumievanie i na vyjadrovanie svojich vedeckých objavov i na umelecké vyjadrovanie svojich citov a predstáv.

Zámerne tu kladieme proti sebe poznávanie a poznanie jazyka, skúmanie jazyka a jeho ovládnutie, lebo sú to dve činnosti z rozličných oblastí.

Stupeň poznania spisovného jazyka nie je u všetkých jeho používa-

teľov rovnaký. Táto nerovnosť — pri základnej téze, že gramatiku jazyka ovláda každý, kto vie daným jazykom hovoriť — vyplýva predovšetkým z toho, že nie každý používateľ jazyka využíva všetky jeho jemné výrazové odtienky pri každodennom dorozumievaní, nepozná celú slovnú zásobu. I na používanie niektorých gramatických prvkov môže vplývať okolie (nárečové, mestské) alebo aj návyky z iného spisovného jazyka.

Ani stupeň poznávania, znalosti spisovného jazyka nemusí byť u všetkých jazykovedcov rovnaký. Postupne sa objavujú novšie a novšie jemnosti spisovného vyjadrovania, skúma sa širší materiál, rozsiahlejšie a rozmanitejšie texty. Rozdiel v stupni poznávania vynikne najmä pri porovnávaní starších a novších gramatických a slovníkových prác o slovenčine i starších a novších vydaní Pravidiel slovenského pravopisu.

Ani jedna z uvedených dvoch činností, poznávanie a poznanie, nemôže však ustrnúť na mŕtvom bode. Jazykovedci musia ustavične skúmať vlastnosti spisovného jazyka a výsledky svojho skúmania sprostredkúvať ostatným používateľom jazyka. Títo používatelia jazyka zase sú povinní zdokonaľovať svoje poznanie jazyka, osvojovať si výsledky vedeckého skúmania. Na podloženie tejto obojstrannej činnosti treba vypracovať ďalšiu časť teórie spisovného jazyka, ktorú by sme mohli nazvať teóriou jazykovej kultúry, teóriou rozširovania poznatkov o spisovnom jazyku.

Hlavným prostriedkom vedeckej komunikačnej činnosti je dnes tlačené slovo. Výsledky svojho výskumu zverejňujú jazykovedci — podobne ako pracovníci ostatných vedných odborov — v podobe knižných publikácií a časopiseckých štúdií. Tieto dva komunikačné prostriedky však nie sú vždy dosť prístupné ostatným používateľom pre svoj obsah a niekedy ani pre spôsob podania. Pre zvyšovanie stupňa poznania u širšieho publika majú teda iba nepriamy význam. Preto musia jazykovedci svoje poznatky sprístupniť v podobe príručiek, v ktorých sa získané poznatky zároveň kodifikujú, ustaľujú a konkrétne javy hodnotia ako správne alebo nesprávne, ako vhodné, primerané alebo nevhodné, neprimerané pre istý zámer.

Aj takéto príručky však treba vhodne diferencovať. Pre bežného používateľa spisovného jazyka, ktorý sa chce poučiť o správnosti a vhodnosti základných, jednoduchých vyjadrovacích prostriedkov, ktorý sa len začína zaujímať o kultúru jazyka, bude azda účelný stručný slovníček, v ktorom nájde jednoduché a jasné poučenie o nesprávnych tvaroch a slovách, ale i návod na používanie správnych tvarov a slov.

Pre záujemcov o vyšší stupeň poznania spisovného jazyka — a naším cieľom je, aby takýchto záujemcov bolo čo najviac — sú potrebné hlbšie spracované príručky, v ktorých sa dané javy nielen uvádzajú, ale aj vysvetľujú a navrhované správne výrazy aj odôvodňujú. Najmä

na tomto druhom stupni treba využívať aj tzv. masové komunikačné prostriedky, dennú tlač, rozhlas a televíziu.

V tejto súvislosti však treba upozorniť na veľmi dôležitý prvok súhry medzi jazykovými rubrikami, kritikami, poradňami masových komunikačných prostriedkov a ich celkovou jazykovou úrovňou. Nemalo by sa stávať, že v niektorej rubrike sa poukazuje na nesprávnosť istého prostriedku, ale na ostatných stranách sa práve tento prostriedok používa ďalej.

Jazyk masových komunikačných prostriedkov má dôležitú úlohu aj pri rozširovaní poznania spisovného jazyka. Toto by si mali uvedomiť predovšetkým autori rozličných príspevkov, ale za dnešného stavu i jazykoví redaktori (i redaktori vôbec) fungujúci v masových komunikačných prostriedkoch.

Pre autorov a redaktorov by nemali stačiť bežné jazykové príručky, o ktorých už bola reč. Títo pracovníci sa nemôžu uspokojiť zoznamom zakázaných slov a podľa neho mechanicky opravovať alebo upravovať rukopis. Autori a redaktori majú k dispozícii také základné diela o slovenčine, ako je morfológia a slovník, no okrem toho by mali používať i ďalšie práce o slovenčine, napr. o väzbách slovies, o tvorení slov, mali by sledovať jazykovedné časopisy.

Autori a redaktori masových komunikačných prostriedkov sú dôležitým činiteľom v rozširovaní jazykovej kultúry. K nim treba priradiť aj autorov a redaktorov učebníc, lebo vplyv jazyka učebníc je ešte väčší ako vplyv jazyka novín — vníma sa zámerne, vedome.

Nie menej dôležitým činiteľom jazykovej kultúry sú autori umeleckých diel. Pre nich je jazyk jedinečným výrazovým prostriedkom, jemným nástrojom. Preto je prirodzené žiadať od nich, aby venovali jazyku svojich diel svedomitú pozornosť.

Ako vidieť z našich poznámok, k dvom základným činnostiam v jazykovej kultúre, k činnosti poznávacej u jazykovedcov a činnosti osvojovacej (k zdokonaleniu poznania) u používateľov jazyka pristupuje ešte veľmi dôležitá činnosť sprostredkujúca — účasť autorov a redaktorov. Táto sprostredkujúca činnosť je pre teóriu jazykovej kultúry veľmi dôležitá, preto jej treba venovať pozornosť pri všetkých úvahách o jazykovej kultúre a preto jej musia venovať pozornosť i jazykovedci, a to pozornosť kritickú.

Jazyková kritika, posudzovanie jazykových prejavov, či už písaných alebo hovorených, nemá len nápravný charakter, jej cieľom nie je iba karhať, vyčítať chyby. Ak je správne zacielená, môže byť závažným prameňom poučenia pre bežných používateľov jazyka i pre autorov a redaktorov, no výskum jazykových nedostatkov a chýb musí byť aj predmetom jazykovedného bádania, lebo môže odhaliť slabé miesta, nejasné formulácie pravidiel, ba niekedy aj zárodok nového vývinu.

HLASY O SLOVE

HLASY O SLOVE

Ako sa prihovoriť

Práve na Štefana, 26. decembra minulého roku, spomenuli sme si na nedožité 75. narodeniny Štefana Krčméryho, tohto veľkého Slováka, znamenitého znalca slovenskej histórie, kultúry i jazyka, ale i vynikajúceho rečníka, ktorý bol, je a ostane ešte nadlho veľkým vzorom všetkým, čo sa prihovárajú k národu na menších alebo väčších zhromaždeniach, v rozhlase, televízii, na besedách, prednáškach aj inde. Na Štefana Krčméryho si spomínam nielen pri takýchto okrúhlych výročiach, ale skoro vždy, keď musím počúvať zajakavé, trápne a neraz i jazyk urážajúce prejavy rozličných činiteľov, žiaľbohu často i kultúrnych, ktorí sa morďujú s jazykom ako drevorubači s vývratmi kalamitných svrčín.

Nechcem prižmurovať oči, ani sa naschvál robiť hlúpym, keďže viem, ako sa po dlhé roky kultúra slova zaznávala, ako sa i vyučovaniu slovenského jazyka nevenovala náležitá pozornosť a úcta a ako nám teda vyrástlo mnoho ľudí, ktorí svoju materinskú reč, spisovný jazyk slovenský, ani zďaleka nepokladali za najzákladnejší základ svojej kultúrnej vyspelosti. Nečudo, že sa potom stretávame s rozličnými rozhovormi, ktorých jazyková, a tým i celková úroveň je zahanbujúca, skľučujúca, a nejednému poslucháčovi priam sa derie z hrdla pomoc, skoro altruistická, ako prvá pomoc postihnutému. Vieme, že nie každý je rodený rečník, ale z príkladu Demostena vieme i to, že sa ním môže stať, ak mu na tom záleží. A o to práve ide — ak mu na tom záleží!

Dnešné komunikačné prostriedky, tlač, rozhlas, televízia, majú nesmiernu publicitu a kto teda používa tieto inštrumenty na akýkoľvek svoj prejav, mal by si dobre uvedomiť veľkú zodpovednosť, s akou treba takýto prejav formulovať. Žiaľbohu, s takouto zodpovednosťou sa zriedkakedy stretávame, a to i u samých pracovníkov týchto inštitúcií, u redaktorov. Nazdávam sa tiež, že i jazykoví korektori v tlačiarňach sú celkove na nižšej úrovni, ako boli napr. korektori Knihtla-

čiarskeho úč. spolku alebo Neografie v Martine, Univerza i Grafie v Bratislave, ale aj inde.

Celkove možno povedať, že devalvácia verejných prejavov zo stránky jazykovej kultúry je očividná. Mnoho ráz rečníci nevedia poriadne prečítať ani to, čo im iní napísali a hotové strčili do rúk — a tí iní to tiež nenapísali na jednotku. Smútok ma prechodí, keď sa rečník morduje i s kratučným textom, nevie sa ho naučiť alebo povedať pár bezprostredných slov ani na dve-tri minúty. Papierománia opanovala všetky polia — zväčša i tam, kde vôbec nejde o prípadnú politickú závažnosť prejavu, ale iba o obyčajný pozdravný prívet. A i tento prívet sa v posledné časy ukrutne zoschematizoval, takmer každý sa začína stereotypným ...„Dovoľ, aby som Ti... Dovoľte, aby sme Vám..." Horribile dictu, skoro len takto začínajú sa i pozdravné listy Sväzu slovenských spisovateľov! Pomaly sa už budeme prihovárať jeden druhému: „Dovoľ, aby som sa Ťa spýtal — ako sa máš?" — „Dovoľ, aby som Ti stisol ruku!"

Vari i toto je znak narušenia bezprostredných, srdečných ľudských vzťahov, vyúsťujúcich iba do schém a fráz, ktoré si formuluje falošs a pretvárka. Z bezprostredného spoločenského styku akoby bolo vymizlo priame ľudské oslovenie, také vlastné slovenskému človeku od pradávna, akoby ho boli vytisli zbyrokratizované šimľovské formulky, zaplienené už nielen v reči úradníckej, ale i spoločenskej, ba priam i rodinnej. Či už ľuďom naozaj nezáleží na tom, ako sa jeden druhému prihovoria, ako sa zhovárajú, ako rečnia, ako sa vôbec prejavujú? Akoby sme prítulnosť a hebkosť slova boli vykefovali drôtenou kefou, zbavili ho jemnosti a ukladali ho jedno vedľa druhého ako kovové rekvizity zo „šteláží" nabifľovaného vedomia — a či, žiaľbohu, až podvedomia.

Preto si tak často spomínam na Štefana Krčméryho, človeka veľkej jazykovej kultúry, lebo mi jeho príhovory, jeho prejavy cvendžia vo vedomí podnes ako nezabudnuteľný vzor.

zaslúžilý umelec ANDREJ PLÁVKA

Čítame Slovník slovenského jazyka

Pripomienky k jednotlivým heslám v SSJ, ktoré uverejňujeme na pokračovanie, sú výsledkom kolektívnej spolupráce týchto pracovníkov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra: J. Doruľu, L. Dvonča, F. Kočiša, Š. Michalusa, J. Oravca, V. Slivkovej, E. Smieškovej, M. Šalingovej a M. Urbančoka.[1]

črep — SSJ 4. význam „škridla, škridlica; kachličky" uvádza ako nespisovný, ľudový. Rozbor materiálu ukazuje jednak na to, že slovo *črep* v uvedenom význame je vhodnejšie pokladať za zastarané, jednak na to, že jeho výklad treba rozšíriť. Na zastaranosť poukazuje niekoľko starých dokladov. Napr.: *Oheň bi bou moc škodi narobiu, kebi jeho pustošeňú č r e p a m í prikriti dom ňebou prekaziu.* (SNN 1848). Aj v našej kartotéke máme doklady iba od starších autorov (Kukučín, Vansová, Timrava, Tajovský). Na potrebu rozšíriť význam o ďalší odtienok (ten by však bolo možné vyčleniť aj ako osobitný význam) poukazuje jednak prídavné meno *črepový* (= z hliny, hlinený: *črepové kachle, črepová zapekačka),* jednak niekoľko starých dokladov. Napr. *Čím hrniec navre, tým i č r e p jeho, keď sa rozbije, páchne.* (Sokol 1860) — *Okrem toho bi sa aj školi vistaviť mohli, napr. k obchodu dreva; inďe druhje: ako pre stolárstvo, č r e p i, porcellán.* (SNN 1848) Za vhodné by sme pokladali takéto spracovanie uvedeného štvrtého významu slova *črep:* vypálená hlina[2]; predmet z vypálenej hliny[3] (najmä škridla alebo kachličky).

črepkať — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „štrkať, hrkať". Použil ho iba Hviezdoslav. Myslíme, že sa toto sloveso malo hodnotiť rovnako ako od toho istého základu odvodené *črepnúť.* Aj na toto slovo máme doklad iba od Hviezdoslava. SSJ ho hodnotí ako spisovné, expresívne a zriedkavé slovo.

črchnúť — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „rázne, prudko, silno udrieť, tresnúť, čapnúť". Máme tieto doklady: *Každý sa vystatuje svojou mocou a ešte by ťa nedbal č r c h n ú ť po*

---

[1] Podrobnejšie pozri v 1. a 2. čísle minulého ročníka nášho časopisu.

[2] Na tento odtienok ukazuje doklad zo Sokola. S ním súvisí aj terminologické používanie slova *črep* v keramikárstve vo význame „povrchove neupravená keramická látka" (p. *Terminológia silikátového priemyslu,* Bratislava 1955).

[3] Na tento odtienok ukazuje doklad zo SNN.

gigani. (Jesenská) — *Bolo by im č r c h n ú ť po kotrbách a hotovo.* (Urban) Za primerané by sme pokladali hodnotiť sloveso *črchnúť* ako spisovné, a to expresívne a zriedkavé synonymum slovesa *udrieť.*

črvavieť, črvavý, črviak — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové a *črvoč, črvočiť* ako nespisovné, ľudové slová. Ak aj doklady v niektorých prípadoch poukazujú na územnú obmedzenosť podľa pôvodu autorov (napr. na *črvavý* máme doklady iba od Kukučína a Hviezdoslava, na *črvavieť* máme doklad iba od Hečku — aj to môže poukazovať na Oravu, lebo doklad je z Drevenej dediny; na *črvočiť* máme ojedinelý doklad od Hronského[4]), predsa sa nám len ukazuje istá nesúmernosť, ktorá prekáža jednoznačne hodnotiť uvedené slová ako nárečové (resp. ľudové). Nesúmernosť vidíme v tom, že SSJ niekoľko slov so základom *črv-* uvádza ako spisovné varianty slov so základom *červ-*. Sú to slová *črvač* (popri *červač*), *črvotoč* (popri *červotoč*) a *črvotočina* (popri *červotočina).* Pokladali by sme za vhodnejšie hodnotiť podobne aj slová *črvavieť, črvavý, črviak* (na toto slovo máme okolo 15 dokladov; okrem Kukučína a Hviezdoslava ho majú aj J. Kráľ, Alexy, Jilemnický a Barč[5]), *črvoč* (aj toto slovo je dobre doložené; máme naň okolo 10 dokladov; majú ho napr. autori: Hviezdoslav, J. Kráľ, Jesenský, Votruba, Beniak, Kostra) a *črvočiť,* t. j. uviesť ich ako spisovné varianty slov so základom *červ* s prípadným údajom o menšej frekvencii (resp. menšiu frekvenciu naznačiť poradím pri spracúvaní oboch variantov v tom istom hesle[6]).

ču-ču — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové citoslovce s výkladom „napodobňuje zvuk mladej hydiny, húseniec, kurčiat". Napriek ojedinelému výskytu nepokladáme za primerané hodnotiť toto citoslovce ako nárečové. Je to spisovné slovo s príznakom zriedkavosti (ojedinelosti) a expresívnosti.

čubrať — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „máčať". Máme k dispozícii iba jediný doklad od Hlbinu: *Videl by (otec) most, kde husi na kaluži č u b r a l i biele krídla v hustom blate.* Tento doklad nepostačuje na spoľahlivé identifikovanie významovej

---

[4] V slovníku A. J á n o š í k a — E. J ó n u sa uvedené slová hodnotia takto: *črvač* je bez poznámky, *črvavý* je nárečové, *črviak* je nárečové, *črvoč* je bez poznámky, *črvočiť* je bez poznámky, *črvotoč* a *črvotočina* sú bez poznámky.

[5] Barčov doklad nie je jednoznačný. Nedá sa určiť ktorý prípad je tlačová chyba: *A sochárom kráľovstva zavŕtal by sa do pečene č r v i a k najstrašnejší, č e r v i a k závisti.*

[6] Zdá sa, že menšia frekvencia slova od základu *červ-* sa poradím naznačuje pri heslách *črvotoč* i *červotoč* a *črvotočina* i *červotočina.* Rozdiel vo frekvencii síce je, ale nie je príliš veľký.

stránky. Vystúpi to do popredia najmä pri porovnaní s adjektívom *ušubraný/učubraný*, ktoré sa v SSJ vykladajú takto: „ušpinený, ufúľaný, špinavý". Podľa toho by aj pre sloveso *čubrať* bolo možné predpokladať význam „špiniť, fúľať".[7] V takejto situácii by bolo bývalo správnejšie sloveso *čubrať* v SSJ nezaznačovať.

Poznámka. Spomenuté adjektívum *ušubraný/učubraný* SSJ hodnotí ako nespisovné, nárečové slovo. Variant *ušubraný* použili Podjavorinská, Urbánek, Zván a Jesenská,[8] variant *učubraný* má Lazarová. Myslíme, že oba varianty treba hodnotiť ako spisovné slová s príznakom expresívnosti.

čučať, čučkať — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slová s významom „byť ticho, čušať". Malý počet dokladov nedovoľuje urobiť celkom spoľahlivý záver o ich významovej náplni. Jednako sa však ukazuje, že slová *čučať, čučkať* sotva majú význam „byť ticho, čušať". Skôr ide o význam „sedieť, trčať niekde". Napr.: *On si ide zase do sveta, a ja čučkaj doma.* (Tajovský) — *Rad tam čučí mátoh.* (Hviezdoslav) Myslíme, že práve pre tento význam sa slová *čučať, čučkať* nepociťujú ako nárečový protiklad k slovám *čušať, čuškať*. Vhodnejšie ich je pokladať za spisovné expresíva s príznakom zriedkavosti.[9]

čučuľkať — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „(o mladej hydine) pišťať, ciepčať, čipčať". Máme iba ojedinelý doklad od Hviezdoslava: *Ich (húsok) čučuľkanie ešte počuť.* Tento doklad však, myslíme, neposkytuje nijaké dôvody, aby sme sloveso *čučuľkať* hodnotili ako nespisovné (nárečové). Primerané je pokladať ho za spisovné slovo s príznakom zriedkavosti.[10]

Poznámka. Zdá sa, že výklad je v SSJ priširoký. V slovníku A. Jánošíka — E. Jónu (heslo *čučuľkanie*) a v Kálalovom slovníku sa spomína iba súvis s húsencami.

čunga; čungále, čongále — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové pejoratívne slová s významom „noha; dlhé, šmatlavé nohy". Tieto slová podľa nášho zistenia nemajú úzku nárečovú platnosť. A pretože patria do sféry expresivity, za primeranejšie pokladáme hodnotiť ich

---

[7] Kálal uvádza význam „šplíchati (se), hrabati (se)" pri hesle *čubrať (sa), čubriť (sa)*.

[8] Z. Jesenská použila aj sloveso *ušubrávať* (a to predpokladá aj formu *ušubrať*): *Je chudinka (slovenčina) ušubraná, je! Nie svojou vinou — my si ju ušubrávame.* (Kultúra slova 1, 1967, 68).

[9] Bez poznámky ich uvádza aj slovník A. Jánošíka — E. Jónu.

[10] V slovníku A. Jánošíka — E. Jónu sa slová *čučuľkanie, čučuľkať* uvádzajú bez hodnotiacej poznámky (t. j. ako spisovné).

ako spisovné, a to pejoratívne synonymá slova *noha, nohy* (približne rovnakú štylistickú hodnotu má synonymum *hnáty*).

čupriny (a slová od toho istého základu: **čupra, čupravý, čupratý)** — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slová s príznakom pejoratívnosti. Najprv k slovu *čupriny:* Ako prvé treba spomenúť, že v našom materiáli (pravda, v terajšom; uvedomujeme si, že pri koncipovaní prvého dielu SSJ mohol byť pomer dokladov inakší) je dobre doložená aj podoba v jednotnom čísle *čuprina* (máme na ňu dokonca viac dokladov ako na podobu *čupriny*). Napr.: *Spod čiernej čupriny blýskavými očami a zubami očarúval výletnice a pajedil výletníkov.* (Lazarová) — *Kde-tu nejaký strom s maličkou akoby čuprinou miesto koruny.* (Fabry) Miesto slova *čupriny* sú v týchto prípadoch najvhodnejšími synonymami *štica, hriva* a *kečka.* Pre podobu *čupriny* sa hodí výklad „kučery, pramienky, prúdy, chumáče vlasov". Napr. *Ležal na bruchu hlavou s čuprinami v lesklej tráve.* (Kalina) — *Chyť ma, hohou, drž trebárs za čupriny.* (Hviezdoslav) Ďalej treba povedať, že doklady nesvedčia ani o nárečovosti, ani o pejoratívnosti slova *čuprina, čupriny* (dokladov máme okolo 25; autori: Kukučín, Hviezdoslav, Horák, Martinka, Kalina, Fabry, Lazarová). Za primerané pokladáme substantívum *čuprina, čupriny* hodnotiť ako spisovné slovo s príznakom expresívnosti.

Poznámka. 1. Je zaujímavé, že podľa našich dokladov majú slová od základu *čupr-* (v súvise s vlasmi) v slovenčine bohatšie „hniezdo" ako v češtine (Slovník spis. jazyka českého uvádza slová *čupřina, čupřinka, čupřinatý)* alebo v poľštine (Slownik języka polskiego má *czupryna, czuprynka* a *czupryniasty),* hoci sa napr. výskyt slova *čupriny* v slovenčine hodnotil ako bohemizmus (A. Bernolák ho v Slowári označuje ako české slovo) alebo polonizmus.[11] Ak tu naozaj treba rátať s prevzatím, možno predpokladať silnejší vplyv poľštiny, lebo predsa len prevažnú časť dokladov na slová od základu *čupr-* máme od autorov z Oravy.

2. Nie celkom jednoznačne možno za spisovné pokladať ostatné slová od základu *čupr-,* ktoré zaznačuje SSJ *(čupra* vo význame „hlava", *čupry* vo význame „kučery, pramienky, chumáče vlasov" a adjektíva *čupravý* a *čupratý).* Tieto slová sú doložené menším počtom dokladov, a to výlučne autormi z Oravy (Hviezdoslav, Kukučín, Gacek). Ale so zreteľom na riešenie pri slove *čuprina, čupriny* možno uvažovať o tom, že ide o spisovné slová s príznakom zriedkavosti.[12]

---

[11] Wł. Bobek má v SR VI, 104 pri hesle *čuprina* takýto údaj: „u oboch (t. j. u Hviezdoslava a Kukučína) z poľ. *czupryna,* hoci je aj česky".

[12] Ide teda do istej miery o podobnú situáciu ako pri slovách od základu *črv-.* Adjektíva *čupravý* a *čupratý* sa zo slovotvorného hľadiska nevymykajú zákonitostiam spisovnej slovenčiny (napr. *vredavý, vlasatý).*

*Z vývinu názvov obcí na Slovensku**

MILAN MAJTÁN

Miestne názvy sú pomerne stále, obsahujú cenné doklady o živote a o jazyku našich predkov v minulosti; od najstarších čias možno však sledovať aj ich vývin. Vedeckým výskumom miestnych názvov, t. j. názvov obcí, osád a ďalších sídelných objektov sa zaoberá náuka o vlastných menách — onomastika. Vedeckých pracovníkov v tejto oblasti zaujíma pôvod názvu, jeho motivácia (podľa čoho bola osada pomenovaná), súvislosti medzi osídlením a názvom osady, zemepisné rozšírenie jednotlivých názvov a typov, časové súvislosti ap. Keď sa hovorí o vývine miestnych názvov, myslí sa zvyčajne len na zlučovanie a premenúvanie obcí v posledných rokoch.

Pri sledovaní vývinu miestnych názvov treba brať do úvahy aspoň tri jeho zložky, a to fyzický vznik, resp. fyzický zánik objektu, vývin funkčnej stránky názvu a vývin jeho formálnej, jazykovej stránky.

1. Fyzický vznik, resp. fyzický zánik objektu súvisí s procesom osídľovania, s masovým presídľovaním a vysídľovaním, spôsobeným vojnami, epidémiami, výstavbou veľkých vodných diel ap. Po fyzickom zániku sídelných objektov sa ich názvy vyčleňujú spomedzi miestnych názvov a zachovávajú sa ešte dlhý čas ako chotárne názvy, mikrotoponymá. Často len pomocou nich možno presnejšie určiť historické miestne názvy, ktorých objekty v priebehu storočí zanikli, a presne určiť miesto, na ktorom sa nachádzali.

Z dejín osídlenia by bolo možné uviesť viac príkladov na to, že sa názvy v priebehu storočí menili. Viaceré osady sa stali súčasťou iných administratívnych jednotiek, alebo ako osady zanikli a ich názvy sa zachovali len ako názvy častí chotára. Mnohé historické miestne názvy sa vôbec nezachovali a poznáme ich len zo starých listín a iných historických dokladov.

2. Vývin funkčnej stránky názvov súvisí s vývinom obcí ako administratívnosprávnych jednotiek. Pri vzniku administratívne samostatných obcí nevznikajú obyčajne celkom nové, ale iba hierarchicky nové názvy, ktoré už predtým jestvovali ako názvy osád, samôt, majerov ap. Pri administratívnom zániku obce, t. j. pri zlúčení obcí alebo pri pričlenení k inej obci ich názvy v hierarchii miestnych názvov klesajú medzi názvy osád, častí obce a po prípadnom fyzickom zániku

---

* Je to upravený autorov koreferát z 1. slovenskej onomastickej konferencie, ktorá bola v Bratislave v dňoch 5. a 6. decembra 1967.

objektu sa spomedzi miestnych názvov vyčleňujú. O hierarchii hovoríme preto, že miestne názvy sú názvy ľudských sídel (sídlisk) vôbec, teda nielen názvy obcí, ale aj názvy nesamostatných osád, samôt, názvy častí obce, názvy mestských štvrtí, ulíc, i názvy jednotlivých význačnejších stavieb.[1] Pri vývine obcí ako samostatných administratívnych jednotiek sa miestne názvy vyvíjajú takto:

A. Zlučovanie

Pri zlučovaní vzniká z dvoch alebo viacerých administratívne samostatných obcí nová obec s novým (alebo len relatívne novým) názvom a staršie názvy obcí zanikajú, resp. stávajú sa názvami osád alebo častí obce.

a) Po zlúčení vzniká celkom nový názov, napr. v roku 1961 sa obce *Bernátovce, Buzice, Košťany* a *Všechsvätých* v okrese Košice zlúčili do spoločnej obce s názvom *Valaliky.* Z názvov zlúčených obcí sa stali názvy častí novoutvorenej obce. Podobne po zlúčení obcí *Hájniky* a *Rybáre* vznikla v roku 1960 nová obec *Sliač* v okrese Zvolen a už v roku 1892 z obcí *Cerová* (*Czerova*) a *Lieskové (Lieszkó)* nová obec s názvom *Korlátkő* (dnes *Cerová-Lieskové* v okrese Senica).

b) Nový názov vzniká z oboch (alebo aj viacerých) názvov zlúčených obcí. Názvy zlúčených obcí sa zachovávajú v novom názve, napr. obce *Brezany* a *Nedožery* v okrese Prievidza sa v roku 1964 zlúčili a nová obec má názov *Nedožery-Brezany,* v okrese Zvolen je z obcí *Kráľovce* a *Krnišov* po zlúčení v roku 1964 obec *Kráľovce-Krnišov* ap.

c) Nový názov vzniká z oboch názvov zlúčených obcí, pričom názov jednej zo zlúčených obcí je akoby určený názvom druhej, napr. v okrese Žiar nad Hronom sa v roku 1960 zlúčili obce *Ladomer* a *Vieska* a novoutvorená obec má názov *Ladomerská Vieska.* Tak vznikla v roku 1964 obec *Maťovské Vojkovce* (z obcí *Maťovce* a *Kapušianske Vojkovce)* v okrese Trebišov, v roku 1957 obec *Lehota nad Rimavicou* (z obcí *Rimavská Lehota* a *Rimavica)* v okrese Rimavská Sobota a ďalšie.

d) Pri zlúčení s viacslovnými názvami, odlíšenými len prídavnými menami ako *Malý — Veľký, Dolný — Horný* ap., nový názov zlúčených obcí je obyčajne jednoslovný (bez prídavného mena) alebo viacslovný s iným prídavným menom. Tak sa napr. v roku 1951 zlúčili obce *Dolný Turček* a *Horný Turček* v okrese Martin a obec, ktorá zlúčením vznikla, má názov *Turček,* z obcí *Malá Poloma* a *Veľká Poloma,* ktoré sa zlúčili v roku 1958, vznikla obec *Gemerská Poloma* v okrese Rožňava. Rovnako vznikli napr. v roku 1952 *Bzince pod Javorinou* (z obcí *Dolné Bzince* a *Horné Hlboké)* v okrese Trenčín, v roku 1961 *Hl-*

---

[1] Porov. V. Šmilauer, *Úvod do toponomastiky,* Praha 1963, 7.

boké nad Váhom (z obcí *Dolné Hlboké* a *Horné Hlboké*) v okrese Žilina a mnohé ďalšie.

e) Výsledkom neodborného a škodlivého postupu pri premenúvaní je z oboch názvov zlúčených obcí umele utvorený názov (našťastie ojedinelý) *Radatice,* ktorý vznikol v roku 1964 v okrese Prešov ako názov zlúčených obcí *Radačov a Meretice.*

B. Pričleňovanie

Na rozdiel od zlučovania nová obec, ktorá vznikla z dvoch alebo viacerých predtým samostatných obcí, má názov jednej z nich, obyčajne väčšej alebo dôležitejšej. Tak napr. je bývalá obec *Môťová* od roku 1946 súčasťou Zvolena, býv. obec *Cajla* od roku 1947 súčasťou Pezinka v okrese Bratislava-vidiek, *Jasovský Podzámok* v okrese Košice od roku 1950 súčasťou obce *Jasov* ap.

C. Rozlučovanie

Rozlúčením vznikajú z jednej obce dve alebo vzniká viac administratívne samostatných obcí; názov materskej obce sa zvyčajne zachováva v nových názvoch; napr. v roku 1954 sa obec *Marikovà* v okrese Považská Bystrica rozčlenila na obce *Dolná Marikovà* a *Horná Marikovà.* Obec *Košariská-Priepasné* v okrese Senica, ktorá sa vyčlenila v roku 1927 z obce *Brezovà pod Bradlom,* sa v roku 1957 rozčlenila na samostatné obce *Košariská* a *Priepasné.*

D. Vyčleňovanie

Z materskej obce sa vyčleňuje nová administratívne samostatná obec i viac obcí. Materská obec ani jej názov vyčlenením nezanikajú. Tak napr. vyčlenením vznikla v roku 1930 obec *Slatinské Lazy* v okrese Zvolen z obce *Zvolenská Slatina,* v roku 1957 obec *Čierna nad Tisou* v okrese Trebišov z obce *Čierna* a mnohé ďalšie. V okrese Senica sa v roku 1955 z obce *Myjava* vyčlenili nové samostatné obce *Brestovec, Jablonka, Polianka, Poriadie, Rudnik, Stará Myjava.*

V minulosti sa pri zlučovaní a s tým súvisiacom premenúvaní narobilo veľa škôd. Miestne názvy, ako sme už spomenuli, sú cenné a často jediné staré doklady o živote a o jazyku našich predkov. Musíme si ich preto vážiť a nie ich nahrádzať novými názvami bez akejkoľvek historickej ceny.

3. Vývin formálnej, jazykovej stránky miestnych názvov súvisí jednak s vývinom jazyka, jednak je výsledkom zložitých vzťahov v spoločenskej oblasti, výsledkom národnej a národnostnej príslušnosti etnika, výsledkom istej štátnej a národnostnej politiky, ba aj výsledkom

jazykovej politiky a prejavom jazykovej kultúry. Ide pritom obyčajne o adaptáciu názvu (jeho grafickej, hláskovej, slovotvornej i lexikálnej stránky) z jazyka do jazyka (pomaďarčovanie, poslovenčovanie) alebo z nárečia do spisovného jazyka, ale vznikajú aj celkom nové názvy pri súčasnom zániku starších. Platí to samozrejme predovšetkým pre oblasť úradných názvov, lebo staršie názvy sa v neúradnom a v polo-úradnom styku ešte dosť dlhý čas používajú. Situácia pri premenúvaní je pomerne komplikovaná, stáva sa, že sa kritérium jazykovej správnosti a kritérium ustálenosti dostávajú do protikladu, a nepremysleným postupom vznikajú potom nedopatrenia i vážne chyby. Často pritom ani medzi odborníkmi niet jednoty v názoroch.

Záverom možno len zdôrazniť požiadavku, aby sme si vážili kultúrnohistorické a národné hodnoty, ktoré sú obsiahnuté v miestnych názvoch, aby sme sa zbytočne neochudobňovali.

O istej módnej vlne

ŠTEFAN MICHALUS

V 10. čísle prvého ročníka Kultúry slova píše M. Pisárčiková[1] o ovplyvňovaní nemčiny angličtinou, najmä americkou angličtinou. Autorka dáva tento jav do súvislosti s integráciou Nemeckej spolkovej republiky do západného sveta. S tým možno v podstate súhlasiť. Lenže na druhej strane vynára sa pred nami otázka, prečo sa v poslednom čase zjavila priam záplava nových slov anglického pôvodu aj u nás, keď o našej integrácii do západného sveta nemožno vôbec hovoriť. Žijeme v celkom iných politických, hospodárskych i kultúrnych pomeroch ako Nemecká spolková republika — a predsa sa priam lavínovite šíria slová a spojenia prevzaté z angličtiny. Kde sú teda príčiny takéhoto stavu u nás? Že takýto proces u nás prebieha, o tom vari nemožno pochybovať, ba zdá sa, že sa ustavične stupňuje. Vidí sa nám, že príčiny tohto stavu sú v istej veľmi rozšírenej snahe po módnosti, výlučnosti, extravagancii. Nejde nám teraz o to, že moderný civilizačný proces prináša so sebou tendencie po internacionalizácii slovnej zásoby najmä v oblasti terminológie. To je pochopiteľné, dalo by sa povedať zákonité a proti tomuto procesu sa nemožno stavať záporne. Horšie však je, že sa nezdravé rozmnožovanie cudzích slov, najmä an-

---

[1] M. Pisárčiková, *Jazykové starosti v NSR,* Kultúra slova 1, 1967, 353.

glických, uchytilo aj v neterminologickej oblasti. Takéto prevzaté slová sa veľmi rýchlo šíria najmä v oblasti obchodu, zábavy, módy, filmu, športu atď. Na označenie priemyselného výrobku už nestačí domáce, slovenské pomenovanie. Pracovníci reklamy obchodu sa vari nazdávajú, že isté výrobky pôjdu iba vtedy dobre na odbyt, ak ich pomenujú cudzím, čo možno najexotickejším názvom. Alebo sa postaví nový veľký moderný obchodný dom a pomenuje sa *Prior.* Domáci, náš názov sa asi nedal nájsť, alebo slovenčina nie je na to dosť dobrá?

A práve tak ako v Nemeckej spolkovej republike (ba vari v celej Európe) až do krajnosti sa u nás rozšírili pomenovania s predponou *mini-*. Už nám nestačia *minisukne,* máme aj *miniautá, minibyty* a všeličo iné. V Bratislave je dokonca aj *Mini-pipi-grill!* Normálny človek sa čuduje, dumá, uvažuje, ale ťažko si vie predstaviť, čo tento záhadný názov značí. Až keď vojde do grilu, zistí, že ide o malý hydinový grill (*mini* = malý, *pipi* = sliepky, hydina). Je skutočne zarážajúce, kam až siaha ľudská fantázia (ak to nechceme nazvať ostrejším slovom). Alebo si zájdime v Bratislave do Základnej deväťročnej školy na Hálkovej ulici a tam objavíme ďalší takýto záhadný a exotický nápis: *„Mini-baby-klub*[2]. Skúsme si i tento názov „preložiť": *mini* = malý, *baby* = dieťa; bude to teda asi klub pre malé deti. Na veci poburuje najviac to, že sa takéto neslovenské, amerikanizované pomenovanie mohlo uplatniť v slovenskej škole pred zrakmi učiteľov a možno i s ich pomocou. Tu je naozaj na mieste otázka, ako je možné, že slovenskí učitelia takýto názov povolili? Aký asi môže byť vzťah učiteľov na onej škole k národnému jazyku, keď dovolia svojim žiakom pomenovať klub takýmto jazykovým nepodarkom? Alebo vari vymyslel ten názov dakto z učiteľov? Veď v slovenčine by sa našlo dosť pekných poetických pomenovaní. Tie by však asi pre podaktorých ľudí boli málo exkluzívne a málo atraktívne, boli by „iba" slovenské.

Nezdá sa celkom oprávnené tvrdenie, že do východnej Európy preniká angličtina pomerne menej.[3] Stačí si len prečítať noviny, počúvať rozhlas, pozerať sa na televízne vysielanie. V televízii nedávno začali vysielať nový spevácky a hudobný program, ktorému dali názov *Hitparáda.* Podľa sprievodcov programom ide v ňom o „pop-musik" a „pop songy". Ozaj, prečo „pop musik", keď po slovensky hovoríme *populárna hudba;* prečo „pop songy", keď v slovenčine jestvuje pomenovanie *populárne piesne?* Preto, lebo komusi tie anglické pomenovania prichodia svetovejšie, lepšie, dokonalejšie. Zasa falošná snaha po čomsi svetovom, čo doma podľa autorov programu asi nemáme. Alebo vráťme sa k veľmi módnemu slovu *eskalácia,* o ktorom sa už hodne

---

[2] Zprávu o tom priniesol bratislavský Večerník 20. novembra 1967.
[3] Pozri M. Pisárčiková, c. m. 355.

písalo. Už nám nestačí len *eskalácia bombardovania,* v Pravde písali o *eskalácii kritiky* — a v rozhlase sme dokonca počuli *o stupňovaní eskalácie!* Že je to nezmysel, to vari dokazovať netreba. Ide o jasný príklad toho, že používateľ jazyka často ani nepozná význam slova, ktorým dačo pomenúva, ale na zvýšenie svetovosti ho predsa použije.

Iným prípadom cudzieho vplyvu je neslovenský slovosled pri dvojslovných názvoch typu: *Devín bar, Grand kaviareň, Savoy pivnica.* Takýto slovosled je slovenčine cudzí, ale reklamné tabule sú plné takýchto spojení.

Nemožno tvrdiť, že sme už v tejto oblasti došli tak ďaleko ako v Nemeckej spolkovej republike, predsa sa však vidí, že nezdravý vplyv angličtiny v istých oblastiach používania jazyka je problém, a to nielen jazykový. Bude preto potrebné ustavične na túto vec upozorňovať, aby sme sa nenašli tam, kde sa dostať nechceme. Aby sa nám nestalo, že krajčír si na znak svojho majstrovstva vyvesí nad svoju dielňu tabuľu s nápisom „Taylor", ako sme to mali možnosť vidieť v susednej Viedni. Treba rázne urobiť niečo proti svojvoľnému preberaniu cudzích slov, proti označovaniu výrobkov cudzími slovami, proti rozličným tým hitom, trendom, sloganom, eskaláciám, stressom a pod., proti minigrillom a miniklubom. Tým, že istú vec pomenujeme cudzím, exoticky a extravagantne znejúcim slovom, nepodávame dôkaz o svojej svetovosti. Skôr naopak. Je to obraz našej pohodlnosti, ľahostajnosti voči národnému jazyku, našej neschopnosti myslieť. Spisovná slovenčina je schopná plniť všetky funkcie, ktoré sa v prítomnosti na ňu kladú, má hojnú a bohato diferencovanú slovnú zásobu. Treba len do nej načrieť, vybrať vhodné pomenovania, a nie sa uchyľovať k cudzím, neslovenským názvom.

Pravopis a výslovnosť časti -man v slovách prevzatých z angličtiny

LADISLAV DVONČ

V spisovnej slovenčine používame niektoré slová zakončené na *-man,* ktoré sú prevzaté z angličtiny: *barman, businessman, gentleman, kameraman, kongresman, pivotman, rekordman, športsman.*[1] V angličtine sa časť *-man vyslovuje ako* -mæn alebo -mən, napr. *barman* ako

[1] *Slovník slovenského jazyka* (I, Bratislava 1959; III, Bratislava 1963; IV, Bratislava 1964) uvádza tieto slová: *businessman, gentleman, kameraman, pivotman, rekordman* a *športsman. Slovník cudzích slov* od S. Šalinga —

bármæn, bármən, *gentleman* ako džentlmən[2]. Povšimneme si pravopis a výslovnosť časti *-man* v spisovnej slovenčine. Zároveň si všimneme jej pravopis a výslovnosť v češtine,[3] čo nám umožní stručne porovnať stav v slovenčine a češtine.

Slovo *barman* SSJ neuvádza, SCS ho zaznamenáva, ale o výslovnosti sa osobitne nezmieňuje, čo značí, že sa časť *-man* vyslovuje podľa pravopisnej podoby. V češtine je rovnaký stav ako v slovenčine. — Pri slove *businessman* je podľa SSJ aj SCS výslovnosť *biznismen*. Anglická hláska sa tu nahrádza samohláskou *e*.[4] V češtine sa používa jednak pôvodná pravopisná podoba *businesman* s výslovnosťou byznysmen (takto zapisovaná v češtine), jednak pravopisná a hláskoslovná podoba *byznysmen*. — Pri slove *gentleman* sa v spisovnej slovenčine uznáva len pôvodná pravopisná podoba s výslovnosťou *džentlmen*. V češtine sa popri podobe *gentleman* používa aj zdomácnená, počeštená forma *džentlmen*, ktorej sa dokonca dáva prednosť. — Pri slove *kameraman* sa ani v slovenských príručkách ani v cit. českom slovníku neuvádza poznámka o výslovnosti, čo ukazuje, že sa vyslovuje podľa pravopisnej podoby s *-man*. Ide o rovnaký prípad, ako je slovo *barman*. — Ďalším podobným prípadom je slovo *kongresman*, kde tiež niet rozdielu medzi pravopisom a výslovnosťou. — Takým istým prípadom je slovo *pivotman*. Popri podobe *pivotman* sa dnes používa podoba *pivot* ako mužské podstatné meno.[5] — Aj slovo *rekordman* sa v obidvoch porovnávaných jazykoch vyslovuje podľa pravopisnej podoby. Pravda, namiesto slova *rekordman* sa dnes častejšie používa podoba *rekordér*.[6] — Slovo *športsman* zaznamenáva SSJ ako trochu zastaraný výraz s výslovnosťou *športsmen*. V češtine ide o slovo *sports-*

M. Šalingovej — O. Petra (2. vyd., Bratislava 1966) uvádza tieto slová: *barman, businessman, gentleman, kameraman, kongresman, pivotman, rekordman*. V SSJ nie sú teda slová *barman* a *kongresman*, v SCS slovo *športsman*.

[2] Výslovnosť slov na *-man* v angličtine pozri napr. v *Anglicko-českom slovníku* od A. Osičku a I. Poldaufa (2. vyd., Praha 1956).

[3] Všetky tieto slová zaznamenáva *Slovník spisovného jazyka českého* (I, Praha 1960; II, Praha 1964; III, Praha 1966).

[4] Pozri L. Dvonč, *K diskusii o niektorých problémoch slovenskej spisovnej výslovnosti*, SR 30, 1965, 148.

[5] SSJ ho nezaznamenáva (iba neživ. *pivot*, -u m. „v basketbale spôsob prihrávky lopty s obrátkou"). Zaznamenáva ho SSJČ II, 591 ako slangové slovo. O potrebe zachovávať slovo *pivotman* a nenahrádzať ho domácim výrazom písal J. Ružička, *Pivotman — pivotmanka*, Jazyková poradňa III, Bratislava 1964, 50—51. K používaniu muž. živ. podst. mena *pivot* popri *pivotman* pozri môj príspevok *Rekordér*, Jazyková poradňa IV, Bratislava 1966, 222—223 (v slovenčine nemá slangový charakter).

[6] K tomu pozri príspevok sm (= S. Mazúr), *Rekordman, či rekordér?*, SR 14, 1948/49, 319 alebo môj príspevok *Rekordér*, 222—223.

man s výslovnosťou *sportsmen* aj *sportsman*. Je pozoruhodné, že v tomto prípade sa v češtine pripúšťa aj výslovnosť *sportsman* podľa pravopisnej podoby, hoci podľa stavu pri niektorých iných takýchto slovách by sme to predpokladali aj v slovenčine.

Sumárne môžeme konštatovať, že v uvedených slovách píšeme časť *-man* podľa stavu v angličtine. Z hľadiska výslovnosti sa tieto slová delia do dvoch skupín: do jednej skupiny patria slová s výslovnosťou *-men (businessman, gentleman, športsman* — vo výslovnosti *biznismen džentlmen, športsmen)*, do druhej skupiny slová s výslovnosťou podľa pravopisnej podoby *(barman, kameraman, kongresman, pivotman, rekordman)*.[7] V spisovnej češtine zisťujeme oproti stavu v slovenčine isté menšie odchýlky. Popri pôvodných pravopisných podobách *businessman* a *gentleman* sa tu používajú aj počeštené podoby *byznysmen* a *džentlmen*. Pri slove *sportsman* sa popri výslovnosti *sportsmen* uznáva za správnu aj výslovnosť *sportsman* podľa pravopisnej podoby. Čeština teda na rozdiel od slovenčiny prikročila k pravopisnej úprave niektorých takýchto slov. V češtine ide podľa toho dnes jednak o slová na *-man*, jednak o slová na *-men*.

To, že sa časť *-man* prevažne vyslovuje podľa pravopisnej podoby, možno dobre vysvetliť viacerými príčinami. V prvom prípade ide o známy tlak pravopisnej podoby slov, čo vidíme nielen pri slovách na *-man*, ale aj pri iných slovách anglického pôvodu, ktoré dnes píšeme a vyslovujeme skôr podľa pôvodnej pravopisnej ako výslovnostnej podoby, napr. *hokej* (z angl. *hockey*, vysl. *hoki*), *futbal (football*, vysl. *futból*), *volejbal* (*volleyball*, vysl. *voliból*) atď.[8] Ďalej možno rátať s vplyvom slov na *-man* gréckeho pôvodu (*angloman, erotoman*). Napokon sa u nás používa aj veľa priezvisk nemeckého pôvodu na *-mann*, písaných neraz už len s jedným *n* (napr. *Hauptmann, Kaufmann, Feldmann, Holzmann*, resp. *Hauptman, Kaufman* atď.; takto sa vždy píšu takéto priezviská pri prepise z ruštiny, napr. *Goľdman, Feľdman* a pod.).

---

[7] Pokiaľ ide o prvú časť týchto slov, zachováva sa pôvodná výslovnosť (napr. *gentleman — džentlmen, businessman — biznismen)*, iba pri slove *športsman* sa uplatňuje podoba *šport* (ktorú sme prevzali z nemčiny) namiesto podoby *sport* (v češtine je zhoda s touto podobou). Podoba *športsman* sa podľa výslovnosti aj píše so *š*, novšie preniká písanie *biznis* namiesto *business* (k tomu porov. môj príspevok *K písaniu i a y v slovách prevzatých z angličtiny*, SR 33, 1968, 15—21).

[8] Pozri F. Buffa, *O medzinárodnosti v terminológii*, Slovenské odborné názvoslovie 1, 1953, 130. Buffa žiada, aby sa v budúcnosti viac prihliadalo k pôvodnej výslovnosti preberaného slova. Podľa nášho pozorovania pri preberaní anglických slov do slovenčiny sa prejavuje snaha nemeniť podľa možnosti písanú podobu slova a meniť iba také prvky, ktoré sú v spisovnej slovenčine neobvyklé. Pozri môj príspevok *K pravopisu niektorých novších slov na* -er *prevzatých z angličtiny*, Československý terminologický časopis 3, 1964, 49.

Výslovnosť týchto mien, v ktorých ide o etymologicky rovnakú časť (v angličtine *-man*, v nemčine *-mann*), podporuje výslovnosť slov na *-man* prevzatých z angličtiny podľa pravopisnej podoby so samohláskou *a* namiesto *e*.

Na záver možno stručne konštatovať, že slová na *-man* anglického pôvodu si v spisovnej slovenčine ponechávajú pôvodnú pravopisnú podobu časti *-man*. Výslovnosť týchto slov sa vo väčšine prípadov ustálila podľa pravopisnej podoby. Možno právom predpokladať, že analogicky podľa iných prípadov sa výslovnosť s *-man* rozšíri aj pri slovách, ktoré sa podľa doterajšej kodifikácie majú vyslovovať s *-men*.

ROZLIČNOSTI

Vyberte si zo synoným len, iba

Dakedy sa použitie synonyma správa podľa zvukového okolia v texte. Poukázali sme na to už aj v našom časopise pri používaní slov *predsa* a *jednako:* radili sme používať slovo *jednako* najmä vtedy, keď sa hneď po spojke kladie zvratné zámeno *sa*, napr. *a jednako sa nevrátil* (nie: *a predsa sa nevrátil*). Takto sa možno vyhnúť neľubozvučnému opakovaniu tej istej slabiky. Podobne postupujeme aj pri synonymách *len, iba,* ktoré síce majú ten istý význam, ale majú celkom odlišnú hláskovú stavbu.

Častica *iba* sa začína i končí na samohlásku, a preto sa môže veľmi dobre použiť najmä vtedy, keď sa predchádzajúce slovo končí na spoluhlásku a nasledujúce slovo sa začína takisto na spoluhlásku. Napr.: *dnes iba dvaja, prišiel iba Janko, mám iba teba...* V týchto a podobných prípadoch sa voľbou slovka *iba* napomáha ľahká a plynulá výslovnosť.

Častica *len* sa začína i končí na spoluhlásku, a preto radíme používať ju najmä vtedy, keď sa predchádzajúce slovo končí na samohlásku a rovnako aj nasledujúce slovo sa začína na samohlásku. Napr.: *včera len ona, prišla len Anka, má len osem rokov...* V takýchto spojeniach niet nijakej prekážky pre plynulú výslovnosť.

Osobitne treba uviesť, že časticu *len* netreba používať po slovách, ktoré sa končia na slabiku *le,* pretože by tu vznikol neľubozvučný sled slabík, napr.: *ale len ja, na stole len chlieb, v stodole len seno...* Tu

všade lepšie znie spojenie *ale iba ja, na stole iba chlieb, v stodole iba seno...*

Na ľubozvučnosť dbajú najmä dobrí štylisti, ktorí prečítajú po sebe každý text, pravda, osobitne taký text, ktorý sa má prečítať nahlas (prednáška, zprávy do rozhlasu alebo televízie ap.). Neľubozvučné skupiny hlások sú totiž nielen nepríjemné pre čitateľa, ale rušia aj poslucháča.

J. Ružička

Za kultúru cestovania, ale i jazyka

Z roka na rok sa zlepšuje kultúra cestovania. I železničiari zavádzajú nové formy práce, zrýchľujú dopravu podľa technického stavu a vybavenia vozňov i rušňov, starajú sa o čistotu, o pohodlnejšie cestovanie, hoci tu a tam sa ešte stretneme s kritickými pripomienkami k ich práci. Pozrime sa však na jazykovú kultúru našich železníc. V septembri t. r. som služobne cestoval osobným vlakom z Košíc do Kráľovského Chlmca. Po pravej strane vo smere uháňajúceho elektrického vlaku boli smerové orientačné tabule s nápisom „Čierná n. T." V spisovnej slovenčine platí pravidlo o rytmickom krátení, podľa ktorého dve dlhé slabiky (okrem výnimiek) nemôžu nasledovať bezprosredne za sebou. Na tabuli mal teda byť nápis *Čierna nad Tisou.* S neznalosťou pravidla o rytmickom krátení som sa stretol i na transparente v stanici Nižná Myšľa v hesle „Bratský pozdrav sovietskému ľudu"; správna je len podoba *sovietsky, sovietskemu,* t. j. s krátkym *e* po predchádzajúcej dlhej slabike, ktorej nositeľom je dvojhláska *ie.* Na železničnej stanici Kráľovský Chlmec som zistil, že jazyková kultúra písomných prejavov rozličných oznámení a nápisov je na veľmi nízkej úrovni. Napríklad v jednej výzve sa píše v slove „vyzívame" mäkké *í.* V tej istej výzve sa zakazuje v bode a) „pľúvať" na podlahu, odhadzovať „naňu" papiere a odpadky akéhokoľvek druhu. V spisovnej slovenčine v slovách *pľuť/pľuvať* sa píše a vyslovuje krátke *u.* Predložky a zámená píšeme v slovenčine osobitne, teda *na ňu.* Veľmi neobratne je štylizovaný zákaz v bode e), v ktorom je zakázané: „pri jedle znečisťovať stôl, netrusili odrobienky po podlahe". Prvá časť zákazu má infinitívny podmet (*znečisťovať je zakázané*), no v druhej časti je nezmyselné spojenie (je zakázané netrusili...). Aj tu mal byť podmet vyjadrený infinitívom (*je zakázané trúsiť odrobiny/omrviny po podlahe*). V spisovnej slovenčine máme podstatné meno *odrobina* a z neho príponou *-ka* utvorené zdrobnené podstatné meno *odrobinka,*

ktoré má však expresívny charakter, preto sa v uvedenej výzve nemalo uvádzať. I v poslednej vete, ktorá znie „Od cestujúcich (,) ktorí by jednali proti zákazu(,), bude požadovaná náhrada za znečistenie" je viacej chýb. Vedľajšia veta, ktorá je vložená do vety hlavnej („ktorí by jednali proti zákazu"), nie je oddelená čiarkami ani na začiatku ani na konci. Namiesto slovesa *jednať* bolo treba použiť sloveso *konať*. Pri okienku výdajne cestovných lístkov je toto upozornenie: „Pri zakúpení sľavného cestovného lístku predložte príslušný preukaz bez výzvania". I v nej sú chyby. Predpony *s-, z-, zo-* píšeme v spisovnej slovenčine od 1. 1. 1954 v zásade podľa výslovnosti: pred neznelou spoluhláskou píšeme predponu *s- (skaziť, stratiť)* a pred znelou (párovou i nepárovou) spoluhláskou a pred samohláskou píšeme predponu *z- (zhromaždiť, zrezať, zopakovať)*, teda aj *zľava, zľaviť, zľavnený*. V podstatnom mene *vyzvanie* píšeme a vyslovujeme krátke *y*. V inej vete „Pre zakúpenie cestovného lístka, (!) prípravte si drobné peniaze" je nenáležitá predložka *pre*, namiesto ktorej bolo treba použiť predložku *na (na zakúpenie)*, ďalej je tam zbytočné interpunkčné znamienko (čiarka), pretože ide o jednoduchú vetu a v slovese *pripravte* sa píše a vyslovuje v predpone *pri-* krátke *i*. Podstatné meno *pokladník* je odvodené slovotvornou príponou *-ík*. V spomenutej stanici je však podoba „pokladnik". Nakoniec sme si všimli túto vetu: „Kniha sťažnosti sa nachádza v dopravnej Kancelárii u výpravcu vlakov". Podstatné meno *sťažnosť* bolo treba dať do formy genitívu plurálu — *sťažností*, pretože ide o knihu rozličných sťažností a podstatné meno *kancelária* bolo treba písať s malým *k (v dopravnej kancelárii)*. V slove *balík* i *balíček* sa píše a vyslovuje dlhé *í*, teda *balíčky na cestu*.

Jazyková úroveň mnohých nápisov na východoslovenských staniciach nie je teda dobrá. Ale preveriť treba aj iné stanice na celom Slovensku. Nie je nám ľahostajná jazyková kultúra písaných prejavov takých inštitúcií, s ktorými denne prichádza do styku veľké množstvo používateľov nášho jazyka.

J. Jacko

Alicám, Sidóniam, Zojám?

Denník SÚV ČSM *Smena* uverejňuje blahoželania svojim čitateľkám a čitateľom oslavujúcim meniny.

Všimli sme si v niektorých číslach ročníka 1967 (január — september), že si v Smene niekedy so skloňovaním ženských rodných mien nevedia poradiť. V spomínaných blahoželaniach sa tieto mená uvádzajú v tvare datívu množného čísla.

Niektoré typy ženských rodných mien majú v sledovaných číslach len nesprávne tvary (*Alicám, Milicám, Danicám, Ľubicám, Zlaticám, Natašám, Soňám*), v iných prípadoch stoja nesprávne tvary (*Sidóniam, Valériam, Xéniam*) popri správnych podobách toho istého typu (*Olympiám, Máriám, Anastáziám* a i.) a osobitne stojí nesprávny tvar *Zojám*.

Treba hneď povedať, že na skloňovanie rodných mien v slovenčine niet osobitných skloňovacích vzorov. Všetky uvedené typy sa skloňujú podľa vzoru ulica. Rozhoduje o tom ich rod, pádová prípona v nominatíve sg. a zakončenie tvarotvorného základu (kmeňa).

Prvý typ (*Alica, Nataša, Soňa*) má tvaroslovný základ zakončený na tzv. mäkkú spoluhlásku a skloňuje sa dôsledne ako vzor ulica. Skloňovacie pravidlo je všeobecne známe. Neistota vzniká pravdepodobne preto, že niektoré mená sa pociťujú ešte ako slová cudzieho pôvodu, pričom sa predpokladá, že pôvod týchto mien by mohol mať nejaký vplyv na ich pádové prípony. Ale nie je to tak. Treba mať na zreteli, že zatiaľ čo tvarotvorný základ prevzatých slov sa prispôbuje preberajúcemu jazyku pomalšie, gramatická časť tvarov (pádové prípony) je vždy slovenská. Z toho vychodí, že niet dôvodu, aby rodné mená typu *Alica, Nataša, Soňa* mali v datíve množného čísla inú pádovú príponu ako vzor ulica, teda *-iam*. Pravidlo o rytmickom krátení sa, pravdaže, uplatňuje (dat. pl. *Dášam*, lok. pl. *Dášach*).

V prípadoch typu *Sidónia* treba vychádzať z toho, že skupina *-ia* nie je dvojhláska, ale dvojslabičná skupina hlások (vo výslovnosti *-ija: Sidónija*). Spojenie *-ia* nemožno pokladať ani za dvojhláskovú (diftongickú) pádovú príponu. Takej prípony v nom. sg. slovenských substantív niet. Pádová prípona v tvare *Sidónia* je teda len *-a*. To znamená, že kmeň mien *Sidónia, Valéria, Xénia* je zakončený na *-i-: Sidóni-, Valéri-, Xéni-*. Ako vidíme, posledná kmeňová slabika je krátka. Niet tu teda podmienok na uplatnenie pravidla o rytmickom krátení v pádových príponách. Skloňovací typ ulica si v datíve pl. vyžaduje dlhú pádovú príponu (*ulic-iam*), ale dĺžka sa po kmeni zakončenom na *-i-* nemôže vyjadriť dvojhláskou *ia*, lebo by vzniklo spojenie, ktoré v spisovnej slovenčine nie je možné (*iiam*). Preto sa dĺžka musí vyjadriť jednoduchou dlhou samohláskou: *Sidóni-ám, Valéri-ám, Xéni-ám*.

Aj rodné meno *Zoja* sa skloňuje podľa vzoru ulica. Tvar *Zojám* je nesprávny pre voľačo inšie, ako sme uviedli pri predchádzajúcich dvoch typoch. Tvarotvorný základ je zakončený na spoluhlásku *-j-* (*Zoj-*) a po nej v spisovnej slovenčine nemôže nasledovať dlhá pádová prípona začínajúca sa na *-á*. Správny tvar v dat. pl. je *Zojam* (lok. pl. *Zoj-ach*). Tak je to aj pri iných slovách, ktorých kmeň je zakončený na *-j-*, a to nielen pri vzore ulica (napr. dat. pl. *stupaj-am*, lok. pl. *stupaj-ach*, nom. pl. *oj-a*, dat. pl. *oj-am*, lok. pl. *oj-ach* a pod.).

Zhrnujeme: Správne tvary rodných ženských mien, o ktorých sme uvažovali, v datíve plurálu sú: *Aliciam, Miliciam, Daniciam, Ľubiciam, Zlaticiam, Natašiam, Soniam* (v lok. pl. majú pádovú príponu *-iach*); *Sidóniám, Xéniám, Valériám; Zojam* (lok. pl. *Zojach*).

P. Kušnír

ZPRÁVY A POSUDKY

Seminár o vyučovaní slohu pre učiteľov slovenčiny

Dňa 6. decembra 1967 usporiadal Krajský pedagogický ústav v Bratislave seminár o vyučovaní slohu pre učiteľov zo Západoslovenského kraja. Na seminári sa zúčastnilo mnoho učiteľov, čo svedčí o záujme učiteľstva o danú problematiku.

Jednodenný program bol bohatý a uskutočnil sa doobeda na Strednej ekonomickej škole v Bratislave (ul. Februárového víťazstva) a jeho druhá časť bola poobede v priestoroch bratislavskej televízie. Vnútorne bol program členený na časť teoretickú, praktickú a diskusnú. Teoretickú časť reprezentovali úvodné referáty: J. V. Bečka (Praha), „Kratšie slohové útvary", I. Teren, „Zmysel a podstata literárnych vysielaní" a J. Kožehuba, „Technická stránka literárnej relácie" (spojené s premietaním filmu a prehliadkou televíznych štúdií).

Praktickú, metodologickú časť tvorili dve vyučovacie hodiny slohu, a to hodina J. Vilikovskej o liste z formálnej i z obsahovej stránky v I.a triede SEŠ a hodina M. Pružincovej na tému „Preslov a reč" („preslov" je nesprávny výraz, správne: prívet, príhovor!) vo IV. triede SEŠ.

Hodiny oboch profesoriek boli vzorne pripravené a svedčili o dobrej jazykovej úrovni žiactva i o vycibrenom zmysle pre odchýlky od spisovnej normy.

Prednáška J. V. Bečku sa obsahovo zacielila na základnú charakteristiku rozprávania, opisu, výkladu a úvahy, menej na vlastnú problematiku kompozície analyzovaných útvarov (listu, prívetu, reči). Tak sa stalo, že zaujímavá prednáška prof. Bečku sa rozchádzala s tematikou ukážkových hodín a odlišne sa chápal pojem kompozície v prednáške a na vyučovacích hodinách. Ukázalo sa, že pojem *kompozícia jazykového prejavu* je zložitý, doteraz nedostatočne prebádaný a že mu bude treba venovať väčšiu pozornosť.

Zásluhu na vzornej príprave a dobrej úrovni metodického dňa o vyučovaní slohu má Krajský pedagogický ústav (J. Špánik) a profesori zo SEŠ v Bratislave.

M. Ivanová-Šalingová

Čudné normovanie názvov priemyselných výrobkov

(Z názvoslovia tkanín)

Úrad pre normalizáciu a meranie vydal Československú štátnu normu 80 0021 s cieľom štandardizovať české i slovenské názvy tkanín používané v hospodárskom styku, ale aj v učebných textoch a odbornej literatúre. Norma Názvoslovie tkanín vyšla v českom jazyku (definície a vysvetlenia), ale popri českom názve tkaniny, vytlačenom tučným písmom, je pod ním aj slovenský názov, alebo aspoň sa za taký vydáva. Norma bola schválená 18. 5. 1965 s účinnosťou od 1. 4. 1966, no k používateľom sa dostala až koncom r. 1967. Vypracovali ju vrcholné inštitúcie bavlnárskeho, vlnárskeho, ľanárskeho a hodvábnického priemyslu a pracovníci Úradu pre normalizáciu a meranie v Prahe Věra Dušková a Luboš Ptáček.

Od každej normy sa žiada, aby bola vecne i jazykovo veľmi starostlivo vypracovaná. Názvy tkanín by mali byť štandardizované s najväčšou odbornosťou nielen vzhľadom na prítomné potreby súčasného priemyslu a obchodu s textilom, ale aj v súhlase s vývinom príslušného názvoslovia a s názvami používanými spotrebiteľmi, najmä obchodníkmi a krajčírmi.

Všimneme si iba slovenské názvy tkanín tejto normy a posúdime ich z hľadiska spisovnosti. Už z povahy problematiky vyplýva, že si budeme všímať chyby a nedostatky tejto normy.

Najväčšia časť previnení proti slovenčine v názvoch tkanín má pôvod v nedbanlivej práci, za ktorú je zodpovedná jazyková redakcia; na jej rováš idú aj chyby sadzby, neodstránené pri korektúre. Ak v heslách ľanová „košilovina", „pánská" šatovka, tetra osuškovina a „plenkovina", vlasové „sukno" (spr. *košeľovina, pánska, plienkovina, súkno)* ide iba o povrchnosť korektúry, ktorá je však veľmi povážlivá, lebo ide o h e s l á, v hesle „ubrusovina" (spr. *obrusovina)* sa prekročila už miera akejkoľvek uznanlivosti. Nemôžeme pochopiť, ako bolo možné ponechať v slovenčine znenie *veľa jemná priadza,* kde príslovka *veľa* je iba úpravou starej českej príslovky *vele,* ktorá nemá v slovenčine miesta; ani v českom názve sa už príslovka *vele* nerešpektovala a normoval sa názov *velmi jemná příze.*

Popri českom tvare *potištěna tkanina* sa uvádza slovenský názov iba v mechanickej hláskoslovnej úprave ako *potisknutá tkanina,* hoci v slovenčine za české *tisk* v tomto význame máme *tlač* (napr. aj *modrotlač),* teda tu nejde o tískanie (*potisnúť voz, skriňu*), ale *o tlačenie, potláčanie tkaniny* farebnými vzormi.

V názvoch *klot, sejír, listr* namiesto *glot, zejír, lister* ide o také hrubé previnenie voči slovenčine, že ho nemožno ani vhodne kvalifikovať; dokonca aj v češtine je *zejír.*

Ak v tejto norme nájdeme za české *samet* vraj slovenské *samet,* vina je aj na redakcii Slovníka slovenského jazyka, ktorý má heslo *samet,* pravda, s kvalifikátorom zastarané slovo, čo však v tomto prípade znamená nesprávne, nespisovné namiesto spis. *zamat.*

Podobne je to aj s názvom *štruk,* ktorý tiež uvádza SSJ popri tvare *štruks.* Zaiste iba toto ustálené znenie treba pokladať za spisovné, veď spisovne je iba *koks* (nie *kok*), a aj *zips* (nie *zip, zdrhovadlo),* lebo tieto slová sa udomácnili v slovenčine aj s formantom *-s,* ktorý v pôv. jazyku (anglickom) je príponou genitívu. Má byť aj *jazdecký štruks.*

V č. 17 sa uvádza *listová tkanina,* lenže na Slovensku sa takáto tkanina nevyrába na krosnách pomocou listov, lež pomocou niteľnicového zivového mechanizmu (čes. na stavu s listovým prošlupním zařízením). Máme názov *niteľnice,* a teda aj *niteľnicové väzby* a *niteľnicové tkaniny.* Porov. *niteľnicový stroj, niteľnicová páka* v Názvosloví bavlnárskych krosien, Čs. term. čas. 1, 1962, 154 n.

Veľmi násilne, úplne v protiklade s ustálenými spojeniami *vlnená tkanina, bavlnená priadza, ľanové plátno, hodvábna šatka* norma Názvoslovie tkanín chce vniesť do života iba spojenia *bavlnárska, vlnárska, ľanárska, hodvábnicka tkanina.* Je prirodzené, že hovoríme o bavlnárskom priemysle, vlnárskych krosnách, ľanárskych strojoch ap., kde vzťahové prídavné mená odvodené slovotvornou príponou *-ársky* (prostredníctvom zamestnaneckého podst. mena na *-ár/-iar)* sú jedine možné, kým v označovaní tkanín podľa pôvodu a charakteru materiálu má sa používať príd. meno *vlnený, ľanový, bavlnený, hodvábny,* hoci by v nich aj umelé vlákna prevažovali.

Nemožno súhlasiť, že *drilich* sa uvádza na spoločného menovateľa s *cvilichom, cvilingom.* Kým drilichom sa všeobecne u nás volá hrubá, hustá ľanová tkanina, prípadne aj konopná a bavlnená *(drilichové nohavice*), najčastejšie surová, zrebná, neupravená (česky režná), ešte aj dnes od stredoveku sa čisto damaskové tkaniny s geometrickými vzormi volajú *cvilichmi,* kým damasky krášlené preberanými pásmi sa nazývajú *bakačínmi.*

Pri názvoch tkanín cudzieho pôvodu by sa mala uvádzať aj výslovnosť. Napr. *manchester* v slov. vyslovujeme *menčester* (podľa anglickej výslovnosti), kým v češtine sa píše *manšestr* (skôr podľa francúzskej výslovnosti). Týka sa to napr. tkanín *moiré* (vyslov. *moaré*), *duchester* (v. *dučester*), *homespun, dyches, cotton-rayon* ap.

Osobitným problémom ostáva otázka výslovnosti a pravopisu slov na *-on* a *-ón,* kde niet jednotnosti ani v Pravidlách slov. pravopisu. Proti zneniu *krepón, kretón, balón* (balónový rips) je *melton, saxon, palmerston.* Azda okrem umelých vlákien by sa všade (okrem vlastných mien-priezvisk) malo uzákoniť *-ón.* Tento problém však treba vyriešiť inde.

Norma správne uvádza názvy *damask* (čes. *damašek*), *matracový damask, cajg, slučková tkanina* (čes. *smyčková*), *grádel, rips, dijtín, glejovka* (č. *klíženka*) a i.

Ceniť si treba, že norma dopomôže k prevahe výrazu *tkanina* proti privšeobecnému slovu *látka.*

V závere sa načim spýtať, či možno súhlasiť s takými krikľavými nedo-

statkami pri vypracúvaní štátnych noriem, s toľkými podstatnými a teda krikľavými previneniami proti slovenčine, či celá takáto práca v pomere k slovenčine nevychádza vlastne nazmar.

Predsa upozornenie, že zmeny a doplnky sa uverejňujú v časopise Věstník Úřadu pro normalizaci a měření (Praha, Václavské nám. 19), neodpomôže takým podstatným nedostatkom, aké sme štátnej norme Názvoslovie tkanín (ČSN 80 0021) vyčítali. Ako vidieť, zreteľ na slovenčinu si vyžaduje, aby vecnú i jazykovú stránku posudzovali veľmi zodpovedne aj slovenské inštitúcie. V tomto prípade okrem Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV napr. aj metodická komisia pre textilné predmety pri Strednej priemyselnej škole textilnej a papiernickej v Ružomberku.

V. Uhlár

O jazykovej stránke prvého tohtoročného čísla Sveta socializmu

„Nová rotačka, kvalitnejší papier, krajšia úprava — novoročný dar čitateľom Sveta socializmu." Tieto slová čítame na titulnej strane prvého tohtoročného čísla časopisu *Svet socializmu*. O tom, že to nie je len prázdna reklama, môže sa čitateľ na vlastné oči presvedčiť už pri prelistovaní časopisu. Lepšia kvalita papiera, kvalitné farby, kvalitnejšia tlač a reprodukcie, slovom všetko to, čím sa má časopis podobného druhu vyznačovať. Redakcia Sveta socializmu pripravila svojim čitateľom naozaj príjemný novoročný darček. V osobitnom článku *Kde sa rodí nový ročník* sa dočítame, že od prvého čísla nového ročníka sa začal tlačiť Svet socializmu v pražskej tlačiarni Polygrafia 2 na Smíchove, ktorá je v súčasnosti „najmodernejším hĺbkotlačovým závodom v republike" a je vybavená supermodernou západonemeckou rotačkou Albert-Frankenthal. Tu je teda vysvetlenie k tým očividne novým šatám, do ktorých sa Svet socializmu v novom roku obliekol. Avšak zároveň je to aj vysvetlenie iného, menej radostného javu, ktorým nás tento novoročný darček redakcie Sveta socializmu prekvapil, ba až zarazil, keď sme začali časopis čítať. V časopise je toľko priestupkov proti spisovnej slovenčine, že nie je možné, aby sme si ich nepovšimli.

Veľmi nepríjemné chyby sa dostali do časopisu azda len preto, že ho sádzali českí sadzači. Tak nájdeme v texte mnoho hláskoslovných bohemizmov ako: *nejideálnejší* (11), *vrozená* (11), *odeberú* (17), *nesť* (18), *ne* (21), *kdo* (21), *se* (28), *vonkoncem* (29), *túžebne* (32).

Najviac sa porušuje spisovná norma v oblasti pravopisu. Vo veľkej miere sa nezachováva kvantita slov, napr. *muzejníctva* (2), *získá* (2), *normálným* (2), *zažltnutý* (7), *zahrýznúť* (10), *ľudi* (10), *geniálneho* (10), *šesťdesiatý* (11), *náramné* (prísl.) (12), *rozplynulo* (13), *povinny* (14), *počítá* (14), *podstátne* (15), *namahavé* (16), *listia* (18), *dýmu* (18), *objednává* (18), *opatrné* (prísl.) (19), *ponukol* (20), *nepálských* (20—1), *vlastné* (prísl.) (21), *kráľovna* (21), *ponukla* (21), *katalogov* (21), *detektívného* (21), *čitania* (21), *novosibirskych* (23), *kufriku* (26), *dlaždený* (27), *blízké* (28), *určít* (28), *prisľubili* (28), *nim* (inštr. sg.) (28), *mojím* (dat. pl.) (28), *šipom* (29), *dác-*

kého (29), *tito* (29), *začíná* (29), *samoľubeho* (29), *cisara* (29). V mnohých prípadoch sa neoznačuje mäkké *ľ*. Napr. *gulometov* (2), *dialkového* (10), *úžlabinou* (10), *kedykolvek* (11), *uvolnil* (12), *podla* (16), *chvíla* (20), *král* (20), *královná* (21). Podobne sa vynechávajú aj ostatné mäkčene: *dalšiu* (2), *opäť* (2), *počut* (2), *zavraždit* (20), *uverejňovat* (21), *rušit* (21), *chránit* (24), *odčerpat* (27), *strieľnami* (27), *skandál* (19). Niekedy sa mäkčene používajú nesprávne, napr. *přišla* (7), *nesmrťelným* (10), *otľkať* (12), *päťnásteho* (21), *vyšetřovali* (21). Nájdeme dokonca i porušenie pravopisnej normy v písaní *i-y*. Napr. *plexyskle* (2), *vystrihnutý* (nom. pl.) (7), *cymbal* (19), *jedny* (nom. pl.) *novomanželia* (19).

Veľa chýb nájdeme i v morfológii. Sú to najmä nesprávne tvary pri skloňovaní podstatných mien ako *funkcie* (*funkcia*, 11), *jeho plné moci* (*jeho plnú moc*, 21), *pamäte* (*pamäti* — nom. pl. 21), *spisovatele* (*spisovateľa* — gen. sg. 21), *faktmi* (*faktami*, 7), *redakciemi* (*redakciami*, 31), *redakce* (*redakcie* — gen. sg., 31), *ohnisiek* (*ohnísk*, 23), pri skloňovaní zámen *tohoto* (2), *jejmi* (11), prídavných mien *nekaždodenny kuriozita* (19) a pri časovaní slovies *mohl* (11), *nemají* (10). Nesprávne je použitý plurál v spojení *alibi obstoja* namiesto *alibi obstojí*.

Viac pozornosti treba venovať slovotvornej oblasti; aj tu sú nesprávne výrazy ako napr. *bratra* (*brata*, 29), *sál* (*sála*, *18*), *zastaralé* (*zastarané*, 15), *bludište* (*bludisko*, 15).

Napokon treba pripomenúť veľké množstvo tlačových chýb; ani to neposlúžilo dobrej úrovni časopisu. Uvedieme aspoň niektoré z nich: *posydky* (*posádky*, *2*), *komminátu* (*kombinátu*, 9), *najmb* (*najmä*, 14), *svät* (*svet*, 15), *ibidvaja* (*obidvaja*, 18), *afrike* (*Afrike*, 15), *cubuľu* (*cibuľu*, 25), *vylováme* (*vylovíme*, 27), *vzieť* (*vziať*, 28), *obracujú* (*obracajú*, 29) atď.

Je nesporné, že hlavnou príčinou zhoršenia jazykovej stránky Sveta socializmu je to, že jeho výroba prešla z Bratislavy do Prahy, z rúk bratislavských sadzačov a iných pracovníkov v tlačiarni do rúk ich pražských kolegov, ktorí — podľa chýb v časopise — majú veľmi málo skúseností so slovenskými textami. Podľa nášho názoru redaktori a korektori mohli predvídať tieto ťažkosti a mali sa lepšie postarať o korektúru čísla.

Dúfajme, že v nasledujúcich číslach Sveta socializmu budeme môcť byť spokojní nielen s vonkajšou úpravou časopisu, ale aj s jeho jazykovou úrovňou.*

J. Skladaná

Úroveň kultúry slova v právnických publikáciách

Pri zisťovaní, aká pozornosť sa venuje kultúre právneho slova, ktoré sa tlačí v českých tlačiarňach, dostali sme do rúk 5. číslo časopisu *Socialistická zákonnost*, roč. XV., ktorý vydáva pre právnu prax tlačové oddelenie Ministerstva spravodlivosti v Prahe. Sme toho názoru, že pri tomto časopise by

---

* **Pozn. redakcie:** Popredný slovenský kultúrny pracovník nás upozornil, že podobnú úroveň má i časopis *Československý vojak* (napr. č. 23, lanský ročník).

sa mohlo požadovať, aby mal nielen slovenského korektora, ale aj slovenského redaktora. Ide totiž o mesačník vydávaný tlačovým orgánom ústredného úradu, ktorý je určený pre celú ČSSR.

Ak máme posúdiť jediný slovenský príspevok — článok dr. I. S. *Nesprávna prax pri zaberaní poľnohospodárskej pôdy pre vodné priehrady* —, je jasné už na prvý pohľad, že slovenský príspevok bol vytlačený bez upravenia slovenským redaktorom a podľa všetkého vyšiel aj bez zásahu slovenského korektora. Svedčí o tom už sám názov článku „Nesprávná prax ...", a najmä tieto hrubé chyby:

vyhlášky prevádzajúcej ustanovenie zákona...: vyhláška *vykonáva* príslušné ustanovenie zákona. Autorovi je to zrejme známe, keďže má v texte aj správny preklad českého výrazu *prováděcí předpis;*

ktorá vlastnícky patrí asi 2300 vlastníkom fyzickým osobám; správnejšie *ktorú vlastní asi 2300 fyzických osôb;*

ohľadom náhrady za tieto pozemky; správne: *vo veci náhrady za tieto pozemky.* Z podstatného mena *ohľad* nemožno utvárať predložku *ohľadom.* Archaizmom je už aj predložka *ohľadne* (niečoho);

zaliaté (2x); správne *zaliate,* hoci situáciu by ešte lepšie vystihol výraz *zatopené,* keďže voda roľu zatopila (Zaunerova príručka, str. 512);

Pritom ohľadom nich sa ešte ani nezaviedlo...; správne: *Pritom pokiaľ ide o ne, ešte sa ani nezaviedlo...;*

toto ustanovenie: — Nasleduje citát právnej normy bez použitia úvodzoviek, hoci sa citát má celý dostať do úvodzoviek napr. aj preto, aby sa videlo, kde sa končí citát a kde pokračuje autorova úvaha. Podobne aj pri citáte § 16 vyhl. MF č. 73/1964 Zb.;

pôdohospodársky pozemok; autor uvádza na viacerých miestach správny termín *poľnohospodársky pozemok;* chýba tu iba zjednocujúci zásah redaktora;

v inom vhodnom nevyhnutnom majetku; takto sa český sadzač vyrovnal so slovenským termínom *nehnuteľný majetok;*

pod literou b) odstavca 2 § 31 zákona; správne: *pod písm.* b) *odseku 2 § 31;*

ministerstvo financií: podľa Pravidiel slov. pravopisu z r. 1965, str. 62, píšeme ministerstvá s veľkým začiatočným písmenom. Pomenovania jedinečných (najmä najvyšších) úradov sú podľa Pravidiel vlastnými menami. V Pravidlách je síce ako príklad uvedené len Ministerstvo národnej obrany, ale analogicky to platí o všetkých ministerstvách. V Zaunerovej príručke sa na str. 88 ako príklad uvádza práve *Ministerstvo financií. Autor* nesprávne použil raz malé, raz veľké začiatočné písmeno;

nemovitosti, nemovitý; správne je len *nehnuteľnosť* a *nehnuteľný.* Ak autor uvádza obidva termíny, nemožno to vysvetľovať azda tak, že chce text spestriť synonymami. Do slovenčiny sa slovo *nemovitosť* prekladá len ako *nehnuteľnosť;*

peňažitá; správne *peňažná.* Autor aj tu používa obidva termíny. Správny je len termín *peňažný; peňažitý* = majúci mnoho peňazí, bohatý, ale *peňažná dávka, peňažná pokuta, peňažný ústav* a pod.;

nepožiadal o zahájenie vyvlastňovacieho konania; české sloveso *zahájiti* nám v slovenskom preklade dosť šarapatí; *konanie sa začína, otvára,* nikdy sa nezahajuje;

užíva za tichého súhlasu vlastníka; správnejšie: *s tichým súhlasom; a síce;* správne *a to;*

in natúra; správne *in natura,* teda doslovne po latinsky, keďže nejde o preklad, ale o výraz z originálu;

vo zmysle ods. 3 § 16 vyhl. MF; správne *podľa zmyslu ods. 3 § 16 vyhl. MF.* Znesiteľnejšie by už bolo „v zmysle", ale aj tento termín nahrádza Zauner tak, ako sme uviedli (str. 469);

častica *pravda,* ak je vsunutá do vety, má byť vždy medzi čiarkami;

občianskeho zákona, obč. zák.; správne: *Občianskeho zákonníka, Obč. zák.* Je to síce zákon č. 40/1964 Zb., ale ide o kódex úpravy všetkých občiansko-právnych vzťahov, preto je publikovaný pod vlastným menom ako *Občiansky zákonník.* Slovenská úradná publikácia v Zbierke zákonov ČSSR sa prispôsobila Pravidlám slov. pravopisu z r. 1965 (str. 62). Práve tak dôsledne píšeme s veľkým začiatočným písmenom aj iné právne kódexy, napr. *Zákon o rodine, Trestný zákon, Zákonník práce* a pod. Česká prax nie je jednotná, no pre slovenský jazyk máme presné pravidlo. Neobstojí ani citát „občiansky zákon", lebo máme len *Občiansky zákonník.* Aj zrušený zák. č. 141/1950 Zb. už bol Občianskym zákonníkom. V citáte podľa čísla pôjde síce o „zákon č. 40/1964 Zb.", ale pri citovaní bez uvedenia čísla vždy len o Občiansky zákonník (Obč. zák.);

§ § *a 132 obč. zák;* stačilo by uviesť: § *4 a 132 Obč. zák.* Ak autor chce zdôrazniť, že mu ide o množné číslo: potom sa znak zdvojnásobí, ale píše sa tesne vedľa seba, teda §§, a nie § §;

obrátiť sa návrhom na súd cielom uplatnenia práva; ide o typické germanizmy. Správna by bola väzba: *podať súdu návrh na uplatnenie práva,* príp. *aby bolo uplatnené právo na ochranu toho* atď.... Napokon ak by tam muselo byť to „obracanie", potom len *s návrhom;*

zastánci; správne *zástancovia;*

Tu myslím netreba podrobnejšieho vysvetlenia; správne: *Tu, myslím, netreba podrobnejšie vysvetľovať, že...;*

uplatniť poradom práva; germanizmus, ktorý v slovenčine nahrádzame výrazom: *uplatniť právnou cestou, cestou práva* a pod.;

Keď by ale ekonomické dôvody nedovoľovali vyplatenie náhrady; správnejšie: *Keby však ekonomické dôvody nedovoľovali vyplatiť náhradu.*

Osvedčilo sa, že ak sa v právnej dikcii predvída, že isté pomenovanie sa bude opakovať, že sa preň utvorí skratka. No treba na to upozorniť hneď pri prvom použití a potom sa už plný názov nemá zjaviť. Autor sa tak napr. rozhodol pri skratke Min. financií na MF. No stalo sa tak len uprostred textu, ale v ďalšej časti autor toto pravidlo nerešpektoval. Možno namietnuť, že je to len otázka techniky písania. Tvrdíme, že sa dotýka aj kultúry slova.

Interpunkcia, ale najmä slovosled sú tiež kapitolou na zamyslenie. Tu sa už žiada zásah redaktora. Autor zo staršej právnickej školy s gymnaziálnou maturitou, pri ktorej bola ešte vyučovacím jazykom československá, môže síce dobre zvládnuť zvolenú tému z odbornej stránky, ale slabšie to bude bez pomoci redaktora zo stránky jazykovej. A nám ide o jazykovú zložku kritizovaného článku.

Š. Sabol

SPYTOVALI STE SA

Slúchadlo. — F. K. Stupava: „V jazykovej poradni ste upozorňovali, že po slovensky treba hovoriť *slúchadlo*. Ale mne sa ani toto nevidí, veď na Slovensku sa hovorí *počúvať, počuješ, do počutia*. Teda správne po slovensky by malo byť *počúvadlo*."

Nadväzujete na jazykovú poradňu, v ktorej sa hovorilo o nepotrebnosti slovotvornej prípony *-tko*. Tá sa medzi inými slovami dokladala i slovom *sluchátko*, ktoré sa nahrádzalo slovom *slúchadlo*. Vy idete ešte ďalej. Nahrádzate nielen príponu, ale i slovotvorný základ. Súhlasíme s Vami, že sloveso *počúvať* je tu základným slovesom, lebo iné slovesá, napr. sloveso *slúchať*, ktoré ešte hojne používali klasici (Kukučín, Vajanský...), sa už dnes obmedzujú iba na isté kraje, kde má oporu v miestnych nárečiach. No z toho netreba robiť záver, že by staršie odvodeniny ako *slúchadlo, poslucháč*, boli chybné, teda že by sa mali nahradiť novotvarmi *počúvadlo, počúvač*. Keby sme toto stanovisko chceli uplatňovať dôsledne, potom by sme museli odmietnuť aj ešte staršie a významovo už pomknuté odvodeniny, ako sú napr. *poslušný, neposlušný* a nahrádzať ich slovami *počúvny, nepočúvny* — známymi aj v spisovnom jazyku. Nerobíme tak preto, že nechceme hýbať tým, čo sa v spisovnom jazyku zaužívalo a ustálilo.

J. Oravec

Juliska — na Juliske, Děkanka — na Děkanke. — P. K. z Košíc: „V Práci z 11. októbra 1967 som čítal tieto vety: Prekvapenie na Děkance. Košičanom nevyhovovalo škvarové ihrisko na Děkance. Ako je to so skloňovaním českých vlastných mien?"

České vlastné mená v slovenskom kontexte dostávajú pri skloňovaní slovenské tvaroslovné prípony, napr. *v Prahe* (nie v Praze), *v Lounoch* (nie v Lounech), *v Mariánskych Lázňach* (nie v Mariánských Lázních) a pod. Pravopis a hlásková stavba českých vlastných mien v slovenskom kontexte sa nemení. České vlastné mená zachovávajú si v slovenskom kontexte takú pravopisnú a hláskovú podobu, akú majú v českom jazyku. Zachovávajú sa v nich aj také hlásky, resp. skupiny hlások (i striednice), ktoré slovenský pravopis a slovenský jazyk vôbec nemá, napr.: *České Budějovice, Písek, Litoměřice, Kouřim, Nové Město nad Metují* a pod. I výslovnosť českých vlastných mien v slovenskom kontexte je česká. No tvarotvorná prípona pri ohýbaní je slovenská. Preto treba písať a vyslovovať *na Děkanke, na Juliske*, a nie na Děkance, na Julisce. Pri podstatných menách ženského rodu zakončených na spoluhlásku *k* sa v spisovnej slovenčine v lokáli sg. nemení spoluhláska *k* na *c* pred pádovou príponou *-e*.

J. Jacko

Kaleráb a revolver. — L. P-ová z Popradu: „Daktorí ľudia hovoria *kareláb*, iní *kaleráb;* jedni povedia *revolver*, druhí *levolver*. Ako je správne?

V spisovnej slovenčine sa ustálila podoba *kaleráb* a *revolver*. Uvedené slová patria do skupiny takých prevzatých slov, ktoré sa v ústnej reči neraz de-

formujú, pretvárajú — mení sa ich hlásková podoba. Také sú napríklad aj *legitimácia, rehabilitácia.* Tie niekedy počujeme vyslovovať ako „legimitácia, rehabitilácia" — teda s vymenenými spoluhláskami. Taká výmena spoluhlások je i v slove *kaleráb.* Keď ho niekto vysloví ako „kareláb", zachoval v ňom pôvodné spoluhlásky, ibaže dvojicu spoluhlások *l — r* vymenil. No pri slove *revolver* sa už stretáme i s náhradou spoluhlásky, a to na základe prispôsobenia (asimilácie). Keď namiesto ustáleného *revolver* vysloví niekto „levolver", nahradil začiatočnú spoluhlásku *r* spoluhláskou *l* pod vplyvom spoluhlásky *l* na konci druhej slabiky. (Porovnaj výslovnosť slova *rúra* ako „rúla".) Okrem takejto hláskovej deformácie slova *revolver* poznáme aj inú, pri ktorej spoluhláska *l* na konci druhej slabiky sa pod vplyvom začiatočnej a koncovej spoluhlásky nahrádza spoluhláskou *r.* Takto vzniká znenie „revorver". Na základe pozorovania možno povedať, že výslovnosť „levolver" častejšie počuť v reči detí a výslovnosť „revorver" zasa častejšie stretáme v reči dospelých. — Ide o deformácie na uľahčenie výslovnosti.

Ustálené znenie uvedených dvoch slov (v súlade s ich pôvodným znením v latinčine a nemčine) je *kaleráb* a *revolver.* K tomu možno dodať, že takéto premiesťovania hlások v slovách sú známe i z dejín nášho jazyka i z nárečí (staršie *preperica — p r e p e l i c a; p r i e k o p a* — nárečové „krikopa, krípopa").

G. Horák

Ošípaná. — J. N. z Vrádišťa sa pýta, z čoho vzniklo slovo *ošípaná* a či je toto slovo v slovenčine potrebné.

Najprv o pôvode. Podľa etymologických slovníkov slovo *ošípaná* súvisí so starým slovom *šípať,* čo značí špiniť. Do takejto súvislosti dáva toto slovo aj Kálal vo svojom slovníku a uvádza aj nárečový variant *ušípaná.* Z tejto podoby ešte zreteľnejšie vidieť pôvod (ušípaná = ušpinená). České slovníky pokladajú slovo *ošípaná* za nárečové, príp. za slovo prevzaté zo slovenčiny (Slovník spisovného jazyka českého, Příruční slovník jazyka českého).

U nás sa slovo *ošípaná* vžilo predovšetkým v poľnohospodárskej terminológii. Stalo sa tak najmä pre dve príčiny: 1. výraz *ošípaná* je spoločný názov pre výrazy *sviňa, brav, prasa,* ktorými sa zvyčajne rozlišuje, či ide o samicu, samca alebo mláďa tohto domáceho zvieraťa; 2. slovo *ošípaná* je štylisticky neutrálne oproti spomínaným výrazom, ktoré sú v prenesenom význame silne expresívne, napr. v nadávkach, prirovnaniach (*špinavý ako prasa*). Pravda, v pôvodnom význame (pri označovaní zvieraťa) sú aj tieto výrazy celkom neutrálne a treba im dávať v reči prednosť. Príliš odborne a škrobene by znelo, keby sme hovorili o zakáľaní ošípanej. Zakáľajú sa dobre vykŕmené bravy, svine alebo prasce. Slovo *ošípaná* sa vyskytuje takmer výlučne v odbornej poľnohospodárskej literatúre na označenie domáceho chovného zvieraťa (porovnaj publikáciu Chov ošípaných z r. 1963). To, že tento výraz nie je vhodný pre živú, neodbornú reč, zapríčiňuje aj podoba slova *ošípaná.* V slovenčine je pomerne zriedkavé tvorenie podstatných mien od prídavných mien takéhoto typu. Od slova *ošípaná* tvorí sa ešte odvodenina *ošipáreň.*

M. Pisárčiková

Starosti s wehrmachtom. — A. K. z Bratislavy: „V Pravde z 29. decembra 1967 som čítal: Západonemecký generálporučík Peter von Butler, ktorý sa ako dôstojník generálneho štábu nacistickej wermacht zúčastnil na prepadnutí Poľska a Sovietskeho sväzu... — Ako je to s tým wehrmachtom, prečo raz ten a raz tá?"

Odpoveď na toto „prečo" netreba dlho hľadať. — Ľudia, ktorí vedia po nemecky (alebo takí, čo vedia, že v nemčine je podstatné meno *Wehrmacht* ženského rodu), prenášajú jeho rod aj do slovenčiny. Takto vypožičané a neprispôsobené (citátové) slovo potom by muselo vystupovať ako neohybné, neskloňované („s hitlerovskou wehrmacht, z nacistickej wehrmacht" atď.), lebo má také zakončenie ako ani jedno z našich podstatných mien ženského rodu. A práve pre takúto prípadnú neohybnosť podstatného mena *wehrmacht* (keby sme ho boli priradili k podstatným menám ženského rodu), sme ho už dávno zaradili medzi podstatné mená mužského rodu, kde takto zakončených slov je niekoľko, napr. *necht, pakt, trakt, tresk.* Ako podstatné meno mužského rodu uvádza slovo *wehrmacht* i Slovník slovenského jazyka (pozri 5. diel, str. 357). Niet dôvodu, prečo by sme mali túto ustálenosť narúšať. I v Pravde ju zväčša rešpektujú — len kde-tu z nevysvetliteľných príčin prekvapia našich ľudí a svojich čitateľov nenáležitým návratom k nemčine (k východiskovému jazyku). Všetci Slováci, čo sa trpko stretli s wehrmachtom, najmä naši partizáni, vraveli a vravia *vo wehrmachte, bez wehrmachtu, s wehrmachtom.* Slovo *wehrmacht,* ktoré — ako uvádza Slovník slovenského jazyka, má pejoratívny, hanlivý ráz — je v slovenčine mužského rodu a riadne ho skloňujeme podľa vzoru *dub.* Nuž nie *nacistická wehrmacht,* ale *nacistický wehrmacht;* nie raz tak a raz tak, lež vždy, keď toto slovo používame, zaobchádzajme s ním ako s podstatným menom mužského rodu.

G. Horák

NAPÍSALI STE NÁM

Aj v našich nemocniciach ‚kolkajú'

Nedávno som prišiel z nemocničného liečenia. Bol som za sebou až v dvoch nemocniciach: v jednej na južnom Slovensku sedem týždňov, v druhej na strednom Slovensku tri týždne. Bolo teda dosť času, možností a príležitostí s pozornosťou si všímať všeličo. A ja som si aj všímal, a to nielen stránku zdravotnícku, ale aj čosi inšie.

I keď nie je cieľom týchto riadkov hodnotiť prácu lekárov, lekárok, zdravotných sestier a ostatného personálu v nemocniciach, predsa len sa žiada kvôli pravde aj tu povedať, že naši lekári a lekárky liečia svojich pacientov svedomito, správajú sa k nim milo a prívetivo, zdravotné sestry im v ich práci pomáhajú ochotne, k pacientom sú vľúdne; aj ostatný personál

sa správa tak, aby svojím počínaním pacientom pobyt v nemocnici uľahčil a — pokiaľ sa len dá — príjemnil. Z tejto strany teda všetkým patrí česť, úcta a vďaka celej našej verejnosti.

Čo som si v našich nemocniciach ešte všimol, čo ma však naplnilo neľúbosťou i zatrpknutosťou, bolo to, že aj tam veľa „bolkajú", to znamená, že pri vykaní jednej osobe nehovoria správne, ako sa v spisovnej slovenčine vyžaduje. Príkladov na to bolo hodne každý deň. Spomeniem tu aspoň niekoľko. Pán primár sa spytuje pacienta: „Tak, pán B., ako ste spal?" Inému zasa radí: „Mal by ste pribrať, pán Š." Doktorka pacientovi: „A predtým ste žiadne obtiaže (správ. ťažkosti) nemal?" „A bolesti ste mal?" „Aj ste odpadol a stratil vedomie?" „V noci ste nemohol zaspať?" „Kedy ste mal ten úraz hlavy?" Zdravotná sestra: „Zájdete? Ale aby ste nepadol!" „Už ste sa najedol?"

Môžete si predstaviť, ako takáto slovenčina na mňa „blahodarne" pôsobila! — Človeka pritom zaráža, že takto hovoria v prevažnej väčšine lekári, lekárky, zdravotné sestry, upratovačky a všetci ostatní nemocniční zamestnanci v obidvoch nemocniciach, v ktorých som sa liečil. Zriedka sa stalo, že niektorí z nich vykali správne. (Ale tak je to aj pri iných povolaniach, zamestnaniach a v ústavoch, podnikoch, ba dokonca takýto zlozvyk majú aj daktorí učitelia, pedagógovia. Keď „bolkajú" sami učitelia, čo možno potom očakávať od žiakov, ktorých takíto učitelia vyučujú?)

Tu sa natíska otázka, prečo mnohí naši ľudia, a to aj vzdelaní, tak často „bolkajú". Veď denne čítajú texty, ktoré sú písané správnou slovenčinou, ale veci súvisiace s jazykom si asi vôbec nevšímajú. Ostávajú k nim ľahostajní a neuvedomujú si, že aj jazykové chyby (povedzme aj „bolkanie") môžu oslabovať ich autoritu. A navyše správne vykanie majú z domu. Prečo sa ho teda vzdávajú?

Ako tu urobiť nápravu? Čo podniknúť, čím prispieť a čím sa pričiniť, aby sa u nás prestalo „bolkať" a hovorilo sa správne? Hádam by nebolo zle, keby sa istý čas v každom čísle Pravdy alebo aspoň v piatkovej rubrike „Slovenčina naša" niekoľkokrát uverejnilo upozornenie: *Správne po slovensky sa nehovorí „Vy ste bol", ale Vy ste b o l i.* Druhý návrh: Azda by nezaškodlio aj teraz (ako sa to robilo kedysi) vydať plagát s vtipným veršom, ktorý by nikoho neurážal, ale v peknej, prijateľnej forme vzdelával. Okrem plagátov by sa mohli vydať aj letáčiky. A napokon tento návrh: Treba uvážiť, či by nebolo dobré a účelné, keby sa Jazykovedný ústav Ľ. Štúra obrátil na Poverenictvo školstva a na Poverenictvo kultúry s prosbou, aby vhodným spôsobom upozornilo riaditeľstvá škôl, že učitelia sú povinní vykať správne. Aspoň toľkoto ako príspevok na odtránenie „bolkania".

J. Strelec

Juliska — na Juliske, Děkanka — na Děkanke J. Jacko . . 93
Kaleráb a revolver. G. Horák . 93
Ošípaná. M. Pisárčiková . 94
Starosti s wermachtom. G. Horák 95

Napísali ste nám

Aj v našich nemocniciach „bolkajú". J. Strelec 95

KULTÚRA SLOVA, populárnovedný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Ročník 2, 1968, číslo 3. Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Štefanovič. Vychádza desaťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 30,—, jednotlivé čísla Kčs 3,—. Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48. Možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky zo zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Vytlačili Západoslovenské tlačiarne, n. p., závod 2, Nitra, odl. prev. 21, Komárno. Povolené výmerom SÚKK, č. 1015/IV-66.

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1968 R-05*81088

Cena Kčs 3,—